

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

LEA ŠULIGOJ

**PRIKAZOVANJE SLOVENSKO-HRVAŠKIH ODNOSOV IN
REPRODUCIRANJE NACIONALIZMOV V SLOVENSKIH MEDIJH:
»Meja na morju«**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

LEA ŠULIGOJ

Mentorica: asist. dr. Maruša Pušnik

**PRIKAZOVANJE SLOVENSKO-HRVAŠKIH ODNOSOV IN
REPRODUCIRANJE NACIONALIZMOV V SLOVENSKIH MEDIJIH:
»Meja na morju«**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

PRIKAZOVANJE SLOVENSKO-HRVAŠKIH ODNOSOV IN REPRODUCIRANJE NACIONALIZMOV V SLOVENSKIH MEDIJAH: »Meja na morju«

Diplomsko delo se ukvarja z medijskimi reprezentacijami Hrvaške in Hrvatov ter z reproduciranjem nacionalizmov v slovenskih tiskanih medijih. Avtorica želi pokazati, da časopisi 'oskrbujejo' bralce z nacionalističnim diskurzom. V prvem delu naloge predstavi pojem meje, reprezentacij in medijskega diskurza ter osvetli področje nacionalizmov. V drugem delu je izvedena diskurzivna analiza, ki je osredotočena na lingvistično analizo besedil, in sicer prispevkov Dela o slovensko-hrvaški meji na morju v obdobju med 1. majem in 31. oktobrom 2004. Na podlagi rezultatov analize potrdi, da se slovenski tisk pomembno vključuje v slovensko-hrvaške odnose in sodeluje v različnih oblikah reproduciranja nacionalizmov. Ugotovi, da se morajo tudi resni časopisi, ki se opredeljujejo kot objektivni in pomembni v formiranju slovenske realnosti, zaradi želje po večji branosti posluževati raznih prijemov, značilnih za populistične časopise. Posledica tega je, da lahko tako veliko bolj vplivajo na bralce, saj jih ti dojemajo kot verodostojne vire informacij in jih zato berejo manj kritično kot populistične časopise.

Ključne besede: *meja, medijski diskurz, slovenski tisk, Hrvati, nacionalizem.*

PORTRAYAL OF SLOVENE-CROATIAN RELATIONS AND REPRODUCTION OF NATIONALISMS IN THE SLOVENE MEDIA: »The Sea Border«

The paper deals with representations of Croatia and Croats and the reproduction of nationalisms in the Slovene press. The author wishes to show that the newspapers supply the readers with nationalistic discourse. The first part of the paper introduces the concepts of the border, representations and media discourse and sheds light on the issue of nationalisms. The second part comprises a discourse analysis centred on the linguistic analysis of texts - articles in Delo, Slovenia's major daily newspaper, on Slovene-Croatian sea border incidents in the period between May 1st and October 31st 2004. The analysis confirms that the Slovene press plays an important part in Slovene-Croatian relations and engages in various forms of reproduction of nationalisms. The conclusion is that even broadsheets, that profile themselves as objective and relevant in the shaping of Slovenian reality, must resort to various methods characteristic of populist press in a desire to appeal to more readers. The consequence is that they can exert a much greater influence spreading nationalist discourse, because the public perceives them as trustworthy sources of information and reads them less critically than populist press.

Keywords: *border, media discourse, Slovene press, Croatians, nationalism.*

KAZALO

1. UVOD.....	5
2. MEJA	7
2.1 ANTROPOLOŠKE IN SOCIOLOŠKE TEORIJE O MEJAH.....	7
2.2 PRAVNE, POLITIČNE IN GEOGRAFSKE DEFINICIJE MEJ	10
2.3 KRATKA ZGODOVINA SLOVENSKO-HRVAŠKE MEJE NA MORJU.....	13
3. REPREZENTACIJA IN MEDIJSKI DISKURZ.....	16
3.1 JEZIK V REPREZENTACIJAH	16
3.2 MEDIJSKI DISKURZ IN KONSTRUIRANJE POMENA	17
3.3 ZNAČILNOSTI NOVIC.....	19
3.4 USTVARJANJE KONSENZA IN 'ZDRAV RAZUM'	20
3.5 ANALIZA MEDIJSKEGA DISKURZA.....	22
3.6 RETORIČNE STRUKTURE NOVIČARSKEGA DISKURZA	24
3.7 NOVIČARSKE VREDNOTE	25
3.8 RAZUMEVANJE NOVIC	27
4. NACIONALIZMI IN NJIHOVA VLOGA V MEDIJIH.....	30
4.1 NAROD KOT OSNOVA ZA NACIONALIZEM.....	30
4.2 RAZVOJ IN DEFINICIJE NACIONALIZMA	31
4.3 NACIONALIZEM V MEDIJIH	35
5. ANALIZA PRISPEVKOV O SLOVENSKO-HRVAŠKI MEJI NA MORJU V SLOVENSKIH TISKANIH MEDIJIH	38
5.1 ANALITSKI POSTOPEK IN OPREDELITEV MERIL ANALIZE	38
5.2 VZOREC ANALIZE	38
5.3 TEZE.....	41
5.4 ANALIZA	41
5.4.1 <i>Analiza naslovov.....</i>	<i>41</i>
5.4.2 <i>Reprezentacija Hrvatov preko treh osnovnih lastnosti</i>	<i>43</i>
5.4.3 <i>'Balkanski' Hrvati, 'evropejski' Slovenci?</i>	<i>44</i>
5.4.4 <i>Analiza tematik</i>	<i>44</i>
5.5 UGOTOVITVE.....	47
6. ZAKLJUČEK.....	51
7. VIRI.....	52

SEZNAM TABEL IN GRAFOV

Graf 5.2.1: Število prispevkov v časopisu Delo po mesecih.....	39
Tabela 5.2.1: Prikaz novinarskih vrst (Košir 1988)	40
Graf 5.2.2: Odstotek prispevkov glede na novinarsko vrsto, kateri pripadajo.	41
Tabela 5.4.4.2: Nekaj primerov tematik, ki bi lahko vplivale na reproduciranje nacionalizmov.....	45
Tabela 5.4.4.3: Število pojavljanja določene tematike.....	46
Graf 5.4.4.3: Število pojavljanja določene tematike v odstotkih.....	46
Tabela 5.4.4.4: Pojavnost določene tematike glede na novinarsko vrsto prispevka.....	47
Graf 5.4.4.4: Pojavnost določene tematike glede na novinarsko vrsto prispevka v odstotkih.	47

1. UVOD

Problem slovensko-hrvaške meje v Piranskem zalivu je nastal, ker v času SFRJ ob razmejitvi kopnega ni bila natančno določena tudi razmejitev na morju. Politiki in strokovnjaki se pri razpravah o tem, kdo ima prav in kako naj poteka meja na morju, poslužujejo različnih zgodovinskih dokumentov, mednarodnih pogodb, dogovorov in drugih listin, ki naj bi dokazovali njihov prav. Ostaja pa dejstvo, da meja na morju ni določena, zaradi česar prihaja do incidentov, ko hrvaška ali slovenska ribiška ladja ribari na območju, za katerega druga stran trdi, da je njeno. Napetosti med državama so se najpogosteje zagrevala v času volitev ali drugih političnih premikov v eni izmed držav, saj je ta tema zelo priljubljena predvolilna tematika. In pri zagrevanju napetosti so imeli pomembno vlogo tudi mediji.

V diplomskem delu se bom osredotočila na reproduciranje nacionalizmov v slovenskih tiskanih medijih. S preučevanjem medijskega diskurza bom skušala pojasniti reprezentacijo Hrvaške in odnos Slovencev do Hrvatov. Analizi meje in medijskega diskurza bom dodala še analizo nacionalizmov. Nato bom z metodo analize dokumentov skušala dokazati naslednje teze: 1. Slovenski tisk se pomembno vključuje v slovensko-hrvaške odnose in sodeluje v različnih oblikah reproduciranja nacionalizmov, 2. Tudi resen tisk sodeluje v reprodukciji nacionalizmov, kar je izredno problematično zaradi velike verodostojnosti, ki naj bi jo resni časopisi imeli in 3. Nacionalizem se pogosteje manifestira v daljših prispevkih (članek, komentar) kot v krajših (vest, poročilo).

V teoretičnem delu naloge bom najprej spregovorila o mejah na splošno. Predstavila bom antropološke in sociološke teorije, nato pa še pravne, politične in geografske definicije mej. Za boljše razumevanje diplomskega dela bom na kratko opisala zgodovino slovensko-hrvaške meje na morju. V drugem poglavju se bom osredotočila na reprezentacije in medijski diskurz. Razložila bom, kakšno vlogo ima jezik v reprezentacijah in kako se v medijskem diskurzu konstruira pomen. Nato bom opisala značilnosti novic in način, kako se preko njih ustvarjata konsenz in 'zdrav razum'. Ugotavljala bom tudi, na kakšen način poteka analiza medijskega diskurza in predstavila retorične strukture novičarskega diskurza. Nazadnje bom govorila še o novičarskih vrednotah in o tem, kako bralci razumejo novice. V tretjem in hkrati zadnjem poglavju teoretičnega dela bom osvetlila problem nacionalizmov. Najprej bom predstavila koncept naroda, nato pa bom govorila o razvoju nacionalizma in njegovih različnih teoretičnih definicijah. Za konec bom povezala drugo in tretje poglavje in opisala vlogo nacionalizma v medijih.

Sledi praktični del naloge, v katerem bom analizirala prispevke Dela o slovensko-hrvaški meji na morju v obdobju med 1. majem in 31. oktobrom 2004. Obdobje je za raziskavo zanimivo zaradi parlamentarnih volitev, ki so bile 3. oktobra 2004, število incidentov v Piranskem zalivu pa je tik pred volitvami precej naraslo in s tem seveda tudi število medijskih objav. Zanimalo me bo, v kolikšni meri časopisi 'oskrbujejo' bralce z nacionalističnim diskurzom. S kritičnim branjem bom skušala pojasniti reprezentacijo Hrvaške in odnos Slovencev do Hrvatov in dognanja aplicirala na teoretične izsledke iz prvega dela naloge. Najprej bom opisala analitski postopek, natančno bom razčlenila vzorec analize in predstavila teze. Nato bom preko različnih elementov analizirala izbrane prispevke ter v zadnjem poglavju strnila svoje ugotovitve in potrdila oziroma ovrgla zastavljene teze.

Namen diplomskega dela je predvsem predstaviti, kako mediji s pripisovanjem pomena osebam in dogodkom v realnosti sooblikujejo nacionalno identiteto in hkrati s tem ustvarjajo razlike med narodi.

2. MEJA

Piranski zaliv leži v severnem delu Jadranskega morja in meri 19 km². Predstavlja del Tržaškega zaliva in je na severni strani omejen z rtom Madona, na južni pa s Savudrijskim rtom. Zaliv si delita Slovenija in Hrvaška, vendar meja na morju še ni določena in je od samostojnosti Slovenije v letu 1991 predmet sporov. Ob Piranskem zalivu ležijo na severni, slovenski strani Piran, Portorož in Lucija, na južni, hrvaški strani pa so v 1980. in pozneje zrasla turistična naselja, kot je Crveni vrh. Glavni pritok je reka Dragonja, ob izlivu v morje pa so obsežne Sečoveljske soline.

Pri meji na morju je osnovno razhajanje med obema stranema v tem, da si Republika Slovenija pridružuje pravico do suverenosti in jurisdikcije v Piranskem zalivu in neposreden teritorialni izhod do odprtega morja, medtem ko hrvaška stran terja delitev zaliva s črto sredine. Zunaj zaliva naj bi državna meja potekala pravokotno na polovico črte, ki zapira Piranski zaliv, do osimske meje. Na ta način si Hrvaška prisvaja teritorialno morje. Sloveniji je pripravljena 'dati' pravico kar najbolj liberalnega prehoda ladij.

Uskladitev državne meje je ključno za Hrvaško in Slovenijo. Teritoriji so sicer za vsako državo sorazmerno majhni in ekonomsko malo pomembni, vendar gre za vprašanja z močnim simbolnim pomenom. Dokončna rešitev bo tako za obe strani pozitivna, saj bo spravila z dnevnega reda ta težak in obremenjujoč problem. Slovence in Hrvate pa družijo še marsikaj drugega, kot pravi Dimitrij Rupel v Beli knjigi o meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško (2006: 5): »od sorodne zgodovine in zaveznitva v času osamosvajanja do podpore v mednarodnih forumih, gospodarskega sodelovanja, prijateljskega občudovanja in – bodimo odkriti – sosedske zavisti.«

2.1 Antropološke in sociološke teorije o mejah

S segmentacijo prostora naj bi ljudje izpolnjevali svoje osnovne potrebe po vzpostavitvi reda v kaotični resničnosti, saj zavedanje o tem, kje se človek nahaja, zadovolji občutek po gotovosti in orientaciji v prostoru (Knežević Hočevar 1996: 7–8). Antropološke in sociološke teorije uvajajo pojem mejnosti, saj je preveč abstraktno govoriti o meji kot črti in je pravilneje uporabiti besedo obmejna lokalnost ali mejni pas.¹ Za boljše razumevanje koncepta mejnosti

¹ V angleščini se izraz boundary v politični in socialni geografiji večinoma navezuje na »natančno definirano politično mejo, ki je demarkirana in katere pomen je v tesni povezavi z nastankom suverenih nacionalnih držav«,

je pomembno razumeti tudi antropološke in sociološke poglede nanj. Antropologi so po mnenju A. P. Cohena postavili mejnost prav v središče svojega zanimanja. To so storili s tem, ko so za svoj predmet preučevanja določili preučevanje drugih kultur (v Knežević Hočevar 1999: 23). Kar je izven družbe, je namreč škodljivo za neanalizirano okolje in tako narodi (ali družbe) vedno obstajajo v svetu drugih narodov (ali družb) (Billig 1996: 53). Določitev 'drugih' in preučevanje odnosov antropolog/opazovanci, mi/oni, sebstvo/drugi pa nujno zahteva tudi določitev meja med njimi (Šumi 2000: 188). »Ko uporabljamo simbole (bodisi besedne, bodisi nebesedne), da bi razlikovali en razred stvari ali dejanj od drugih, umetno ustvarjamo meje v polju, ki je 'po naravi' neprekinjeno« (Leach v Knežević Hočevar 1996: 10). Nekdaj so antropologi obravnavali različne družbene skupine, kot da bi bile te naravno ločene med seboj.² Malinowski na primer pravi: »Etnografski pregled sveta kaže, da so na vsakem kontinentu jasno določene meje, ki medsebojno ločijo enote ali kulturne entitete, ki jim antropologi pravimo plemena. V tem smislu je enotnost take geografsko določene skupine v homogenosti njene kulture« (Malinowski v Knežević Hočevar 1999: 44). Tedanje antropološke usmeritve so torej imele za samoumevno, da socialna interakcija in kulturni vzorci prihajajo v homogenih in trajnih enotah. Mejnosti pa so bile razumljene kot »jasne linije v ozemeljskem in simbolnem pomenu« (Knežević Hočevar 1999: 48).

V socialni antropologiji 60-ih let pa se je razvilo nasprotno gibanje. Njegovi pomembnejši predstavniki so bili Edmund Leach, Fredrik Barth, Jack Goody in Michael Moerman. Ti so vse pogosteje opazili, da ni sovpadanja med enotno kulturno vsebino in njenimi različnimi mejami. Cohen tako na primer meni, da bi morali mejnosti obravnavati kot zadeve zavesti in ne le kot 'institucionalni diktat' (v Knežević Hočevar 1999: 31). Tako bi lahko nanje gledali veliko širše. Na ta način lahko razložimo, da je nova meja med Slovenijo in Hrvaško možna le, če gledamo iz perspektive ideologije, iz perspektive domačinov pa je le družbeni konstrukt. Podobno Thomas Wilson in Hastings Donnan menita, da antropologija meja družboslovce opominja, da »so nacije in države in njihove ustanove napravljene iz ljudi, ki jih ne moremo in ne smemo reducirati na podobe, kakršne producirajo država, mediji ali druge skupine, ki jih hočejo zastopati« (Wilson in Donnan v Šumi 2000: 188).

frontier pa je veliko manj natančno definiran pojem, ki ga razumemo kot obmejni pas ali območje (Knežević Hočevar 1999: 23).

² »Ko so antropologi začeli preučevati Afriko, Južno Ameriko, Azijo, Avstralijo, so to počeli na podlagi ideje, da je kulturna in jezikovna skupina zamejena, različna skupina z mejami, in da je jezikovna skupina prav tako nujno neka politična skupina; da so jezik in politične meje vedno načrtani vzdolž istih črt. Te ideje niso prinesli iz svojega dejanskega izkustva, ampak iz ideologije nacij, ki so se tedaj oblikovale v Evropi« (Knudsen v Knežević Hočevar 1999: 81).

Barth, ki se je ukvarjal predvsem z družbenimi mejnostmi med etničnimi skupinami, je mnenja, da so meje odvisne od občutka pripadnosti. Da bi neko osebo lahko imeli za sočlana v etnični skupni, mora ta imeti enake kriterije za ocenjevanje in presojo, kot jih imamo mi. Ali, kot pravi Barth, igrati mora 'isto igro'. Le tako se bomo namreč popolnoma razumeli med sabo, hkrati pa to opozarja na nerazumevanje 'drugih' oziroma tujcev (Barth v Knežević Hočevar 1999: 68). Tako kot Barth tudi ostali antropologi večinoma govorijo o etničnih in ne o nacionalnih skupnostih. To je predvsem posledica tega, da sta narod in država prevelika za raziskave, tako so se raje omejili na lokalne skupnosti, ki so dopuščale rabo tradicionalnih, neposrednih terenskih metod. Če pa se je že omenjalo državo, je bila obravnavana le kot del širšega konteksta (Eriksen v Knežević Hočevar 1999: 73). Vendar ali lahko te ugotovitve apliciramo tudi na primer nacionalnih skupnosti? Preučevanje nacionalnosti se od etničnosti razlikuje le v odnosu do moderne nacionalne države. Gellner je namreč mnenja, da naj bi bil občutek lojalnosti in identifikacije, ki se kaže kot vdanost družbenopolitičnim enotam velikega obsega, najmočnejši prav v modernem svetu (v Knežević Hočevar 1999: 88). Tako sklepam, da lahko ugotovitve raziskav etničnih skupnosti apliciram tudi na nacionalne skupnosti.

Milan Bufon trdi, da pride do prostorskih razmejevanj zaradi »človekove potrebe po delimitiranju lastnega življenjskega okolja in prenašanju skupinskih družbenih vrednot v prostor« (Bufon 2001: 36). Pri tem je velikega pomena, kar poudarja tudi Irena Šumi (2000: 179), da je meja stabilizirana tako, da ustanavlja neprehodno razliko med dvema konkurenčnima pomenoma, ki naj bi bila utemeljena v času in zgodovini in tako prisotna 'od zmeraj'. Ravno tako pa je pomembna avtoidentifikacija, ki je pravzaprav pogoj, da se družbeno določena skupina oblikuje in ohranja. Gojenje lastne 'posebnosti' je vselej izključevalno (hkrati na ta način poteka povezovanje pripadnikov lastne skupine) in temelji na visokem vrednotenju lastne skupine ter podcenjevanju vseh ostalih skupin, ki jim s tem pripisuje 'a-normalnost' (Bufon 2001: 40). Meje in obmejna območja so nadvse zanimivi za preučevanje, saj so, kot pravi Bufon, »z vso svojo specifičnostjo tisti povezovalni člen, ki dejansko omogoča razvoj prekomejnih odnosov, saj se po eni strani navezujejo na matično državo, po drugi pa predstavljajo zaradi številnih afinitet med obema deloma te regije pravo prehodno cono.« Seveda pa je mogoče po drugi strani meje interpretirati tudi kot ovire, na primer na področju difuzije informacij in tehnologij, kapitala in migracijskih tokov. To poglavje lahko torej zaključim z Bufonovo mislijo, da so obmejna območja »relativno kompleksni prostori, katere lahko neredko, zaradi visoke stopnje medsebojne povezanosti,

komplementarnosti in integriranosti, upravičeno opredeljujemo s terminom 'obmejna regija'« (Bufon 1995: 11–13).

2.2 Pravne, politične in geografske definicije mej

V mednarodnem pravu pomeni meja »črto, ki določa mejo teritorialnega območja jurisdikcije držav ali drugih entitet, ki imajo mednarodni status.« Celar (2002: 212–213) trdi, da skoraj vsa kopenska območja sveta pripadajo ozemljem držav, praviloma le eni. Državna meja se razprostira v tri smeri, nad zemeljsko površino v višino, na površini tal in v zemeljsko globino. Je namišljena ali označena črta, ki po kopnem, morju, rekah in jezerih deli območje od območja sosednje države. Ima več funkcij, najpomembnejši pa sta: določanje zunanje meje ozemeljske suverenosti in predstavljanje obrambne črte.

Ameriški geograf Stephen B. Jones (v Bufon 2001: 84–85) trdi, da oblikovanje meja poteka v treh fazah:

1. Definicija mejne črte – določitev temeljnih kriterijev, na osnovi katerih bo začrtana politična meja.
2. Delimitacija – prenos izbranega mejnega kriterija v prostor, pri tem je potrebno soglasje zainteresiranih držav in ustrezen dogovor.
3. Demarkacija – fizični zaris meje v prostor.

Poleg državne meje pa poznamo tudi etnične meje (prostor, kjer živi zaključena narodnostna skupina), ekonomske meje (zaključen gospodarski prostor, na katerem se nekatera gospodarska vprašanja rešujejo na podoben način), meje interesnih sfer (širši prostor, v katerem uresničujejo svoje interese država ali skupina držav) itd.

»Meje ozemeljskega zračnega prostora se običajno določa glede na kopenske meje, na morju pa običajno sledijo meji teritorialnega morja. Vse našteje meje pa so konec koncev odvisne od poteka kopenske meje« (Celar 2002: 198).

Leta 1994 je 60 držav ratificiralo konvencijo o morskem pravu, ki je določila pet maritimnih pasov in območje mednarodnih voda. Maritimni pasovi so opredeljeni tako, da osnovna linija določa obseg posameznih morskih pasov in je v morskem pravu opredeljena kot obalna vodna črta ob najnižjem vodostaju, ki jo je mogoče v primeru razčlenjenih obal pod posebnimi pogoji poenostaviti oziroma začrtati kot ravno črto. Sledijo si v naslednjem vrstnem redu:

1. Notranje vode - nahajajo se med osnovno linijo in kopnim, imajo isti pravni status kot državno kopno površje.

2. Teritorialne vode - se lahko raztezajo do razdalje 12 navtičnih milj od osnovne linije navzven, imajo isto stopnjo suverenosti kot kopno, ki se načeloma izvaja od središča Zemlje do skrajne meje ozračja, vendar imajo tuje ladje v teritorialnih vodah pravico do neškodljivega prehoda. Tuja letala morajo imeti za prelet teritorialnih voda dovoljenje, tako kot tudi za prelet kopnih površin.
3. Bližnja morska cona - lahko obsega pas do največ 24 navtičnih milj razdalje od osnovne linije, države lahko izvajajo vse tiste kontrole, ki so potrebne za njihovo varnost, se pravi, da tu izvajajo delno jurisdikcijo na fiskalnem, carinskem, imigracijskem ali sanitarnem področju.
4. Status arhipelaških voda in ekskluzivna ekonomska cona
 - a. *Status arhipelaških voda* je enak statusu teritorialnih voda,
 - b. *Ekskluzivna ekonomska cona* je prevzela vlogo dotedanjega kontinentalnega šelfa,³ do nje imajo pravico vse maritimne države. Segajo lahko največ 200 navtičnih milj od osnovne linije. V njej izvajajo države ekonomsko suverenost v smislu raziskovanja in izkoriščanja, a tudi varovanja in upravljanja naravnih virov, tako živega kot neživega sveta, na morskem dnu, v podzemlju ter pripadajočih vodah.
5. Kontinentalni šelf – 'rezervni' morski pas, do katerega lahko maritimne države postavljajo svoje zahteve le v primeru, da se ta razteza preko ekskluzivne ekonomske cone. V tem primeru lahko države na kontinentalnem šelfu, tako kot je bilo določeno že v prejšnji konvenciji iz leta 1958, izkoriščajo le mineralne vire na dnu morij in pod njim (Bufon 2001: 128–131).

Celar (2002: 217–222) navaja pet mednarodnopravnih načel, ki jih je treba upoštevati pri razmejitvah kopnega in tudi morskega prostora. Prvo je načelo *uti possidetis juris*, ki izvira še iz rimskega prava. Je ena najpomembnejših zapovedi za varstvo posesti in je povezana z doseganjem neodvisnosti. Bistvo tega načela je varovanje posesti v konfliktu, ne glede na to, ali posestnik stvar poseduje upravičeno ali neupravičeno. V skladu s tem načelom bi lahko trdili, da tisti, ki je pred razpadom SFRJ dejansko posedoval teritorij (torej tisti, ki je imel nad teritorijem nadzor), le-tega tudi obdrži. Načelo je uporabno tudi za meje na morju. Drugo je načelo učinkovitosti. Dokazuje se ga z oskrbo spornega ozemlja z javnimi službami, izvrševanjem administrativnih, sodnih, političnih, vojaških in policijskih pristojnosti,

³ Kontinentalni šelf ali polica je potopljeno območje okoli celin, ki ga prekriva med 100 in 200 metrov globoko morje (šelfsko morje). Takšna polica se pričinja na stiku kopnega z morjem, končuje pa na točki začetka spusta v globoko morje. Dostopno na http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (24. januar 2008).

veljavnostjo pravnih aktov na spornem območju, pristojnostjo nad javnim izobraževanjem, z vpisom v zemljiško knjigo, zemljiškimi komisijami, prenosom in prodajo nepremičnin, mejami katastrskih občin, vpisom v rojstne matične knjige in knjige umrlih, prijavami bivanja in vpisi v volilne imenike, lastništvom ozemlja v spornih območjih in drugimi ukrepi oblasti na spornem območju. Tretje načelo je, da kopno dominira morju. To pomeni, da kopno območje daje pravico do morskega prostora ob obali. Četrto je načelo pravičnosti, v okviru katerega je treba oceniti in upoštevati konkretne okoliščine posameznega primera, tako da se doseže pravična rešitev. Splošna pravila in načela je treba prilagoditi konkretnim okoliščinam. Peto in zadnje načelo je načelo pogodbene obveznosti držav. Gre za uporabo pravnih pravil o razmejitvah ter vseh ostalih pravil, ki so vsebovana v kakšni konvenciji o kodifikaciji in ki obvezujejo države pogodbenice, katerih morske prostore je treba razmejiti. Obstaja pa še vrsta posebnih okoliščin, od katerih lahko na naše razmere apliciramo dve, in sicer geografsko prikrajšano državo⁴ in zgodovinske okoliščine⁵ (Celar 2002: 223).

V primerih, ko se državi ne moreta sporazumeti o meji oziroma ko prihaja do prekrivanja potencialnega obsega teritorialnih in drugih voda, konvencija o morskem pravu priporoča izbor srednje linije. To je črta, na kateri so vse točke enako oddaljene od osnovnih linij obeh držav. Kljub temu pa konvencija dopušča izjeme v primerih historičnih ali drugih posebnih okoliščin oziroma če se zainteresirani državi drugače dogovorita. Kako pa se bo razmejevanje na morju izteklo, je odvisno le od dogovora med državama (Bufon 2001: 134).

V konkretnem primeru, ki ga preučujem, Hrvaška zagovarja sredinsko oziroma ekvidistančno linijo, Slovenija pa se zavzema za črto, ki bi omogočala nadzor večjega dela zaliva, izhajajoč iz zgodovinskih okoliščin dosedanjega upravljanja zaliva in lastnega skromnega maritimnega potenciala, se pravi mednarodnopravnih principov *uti possidetis in sui generis*, ki sta prav tako zajeta v konvencijah o morskem pravu (Bufon 2001: 118).

⁴ Slovenija sodi v skupino geografsko prikrajšanih držav, ki zaradi geografske lege ne morejo razglasiti svoje izključne ekonomske cone. Gre torej za vitalno vprašanje pridobivanja zadostnih količin naravnih virov za preživetje slovenskega naroda. Slovenija zato meni, da je treba določiti mejo s Hrvaško tako, da bi se teritorialno morje Republike Slovenije vsaj na ozkem odseku stikalo z odprtim morjem v Jadranu. Izhod na odprto morje bi Sloveniji tako omogočal nadaljevanje nemotenega uveljavljanja in uresničevanja mednarodnopravne priznane pravice svobode ribolova na odprtem delu Jadranskega morja in preprečeval možnost nastanka novih ribolovnih incidentov (Celar 2002: 184).

⁵ Zgodovinske okoliščine, ki jih je treba upoštevati pri razmejitvi, so večstoletno gospodarsko upravljanje in izkoriščanje celotnega Piranskega zaliva.

2.3 Kratka zgodovina slovensko-hrvaške meje na morju

V Beli knjigi o meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško piše, da se na območju Istre ohranja kontinuiteta obmorskih mest že iz rimskih časov. Mesta so se močno razvila še posebej v času beneške oblasti po 12. stoletju. Z Benetkami so sklepala 'prijateljska' zavezništva, vendar je vsako mesto obdržalo povezanost tudi s svojo okolico, predvsem z bližnjim zaledjem, s katerim je trgovalo. Piran je tako v 13. stoletju oblikoval svoje zaledje, ki je vključevalo Piranski zaliv, Savudrijo in Kaštel ter območje solin. Med Piranskim zalivom in solinami so dokazali posebno povezavo zaradi »skrbi za obrambne nasipe med morjem in solinami, deloma pa zaradi potrebe po ohranitvi celovitosti solin in preživetja, ki ga je zagotavljal ribolov v piranskem zalivu.« Mesto je ostalo močno povezano z morskim okoljem tudi po propadu Beneške republike, do konca 2. svetovne vojne in še naprej, kljub temu da so se upravni in državni okviri pogosto menjali (Francija, Avstro-Ogrska, Italija, Jugoslavija). Med 2. svetovno vojno je iz očitno vojaško operativnih razlogov prišlo do prve etnične delitve tega območja med Slovenci in Hrvati (Slovenci so živeli tudi na Savudrijskem polotoku in južneje). Predstavniki pokrajinskih in vojaških oblasti so leta 1947 sprejeli sklep, ki je razdelil dotedaj enotno Istrsko okrožje na dva dela. Meja je potekala tako, da je prerezala Piran in njegovo zaledje na dva dela. V prvega je spadal okraj Koper z mesti Koper, Izola in Piran, v drugi del pa okraj Buje z Novigradom, Umagom in katastrskima občinama Savudrija in Kaštel. Ta delitev je obveljala tudi po ukinitvi Svobodnega tržaškega ozemlja in po priključitvi celotnega ozemlja nekdanji Jugoslaviji leta 1954. Pomembno je vplivala na vse kasnejše zaplete glede meje v Piranskem zalivu (Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije: 9). Slovenija je po razpadu SFRJ ohranila teritorialni izhod na odprto morje.

Ustavni red bivše Jugoslavije ni poznal medrepubliških meja na morju. Celar v svoji knjigi Slovenija in njene meje piše, da je bil režim jugoslovanskega morja urejen enotno z zvezno pomorsko zakonodajo, v Piranskem zalivu so tako veljali republiški – slovenski predpisi, ki so tudi določali upravne pristojnosti upravnih organov RS. Hrvaška v Piranskem zalivu ni imela nobenih republiških pristojnosti. Jugoslovanska vojna mornarica je prepuščala severni del Jadrana v nadzorstvo slovenski pomorski policiji (o tem pričajo številni uradni dokumenti in pričevanja še živečih pripadnikov slovenske pomorske policije). A po razpadu nekdanje države se je pokazala nuja po določitvi nove morske meje v Jadranskem morju med nekdanjimi federalnimi enotami. Največji del vzhodne jadranske obalne linije (z otoki vred približno 95 %) je pripadel Republiki Hrvaški, le manjši severnejši del jadranske obale pa Republiki Sloveniji. Temeljna listina o samostojnosti in neodvisnosti republike Slovenije iz

leta 1991 za slovenske meje določa mednarodno priznane meje dotedanje Slovenije v okviru SFRJ.

Problem Piranskega zaliva je nastal, ker v času SFRJ ob razmejitvi kopnega ni bila natančno določena razmejitev na morju. Slovenija se tako od osamosvojitve zavzema za dostop v mednarodne vode, medtem ko Hrvaška vztraja, da je Slovenija direkten dostop izgubila zaradi samega položaja (meja naj bi namreč potekala pravokotno na ozemlje) in lahko v mednarodne vode dostopa le prek koridorja po hrvaških teritorialnih vodah. Hrvaška pa bi v primeru, da bi Slovenija imela direkten dostop v mednarodne vode, izgubila mejo z Italijo. Leta 1992 sta ministrstva za notranje zadeve obeh držav sprejeli dogovor o prosti turistični plovbi v času poletne turistične sezone (1. junij – 1. oktober) v korist navtičnih turistov in kopalcev. V tem času naj ne bi bilo incidentov na morju.

Vlada RS je januarja 1992 sprejela pobudo za sklenitev sporazuma o meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, ki je bila nato poslana hrvaški strani, a odgovora nanjo niso prejeli. Kasneje je vsa dejavnost v zvezi s sporazumom zamrla. V nadaljevanju sta obe strani pripravili natančno geodetsko dokumentacijo, predlagali več sporazumov, a nobenega niso sprejeli, imenovali so tudi različne komisije in delegacije, ki niso uspele narediti ničesar. Maja 1993 je bil sprejet memorandum o Piranskem zalivu, pri katerem so izhajali iz dejstva, da ni bila meja na morju nikdar določena in da jo je treba postaviti na novo. Osrednje bistvo memoranduma pa je, da se Republika Slovenija zavzema za ohranitev celovitosti Piranskega zaliva pod njeno suverenostjo in jurisdikcijo ter za izhod na odprto morje na temelju dopustnih kriterijev mednarodnega prava in upoštevanje specifični položaj Republike Slovenije (Celar 2002: 169–193).

Julija 2001 sta takratna premiera Slovenije in Hrvaške na Reki sprejela tako imenovani Sporazum Drnovšek-Račan, s katerim naj bi rešili problem meje na morju. Na kopnem sta vzela v račun sklep Badinterjeve komisije,⁶ na morju pa sta mejo zarisala na novo. Sporazum ni bil idealen za nobeno stran. Slovenija je sicer obdržala nadzor Piranskega zaliva, vendar le na njegovih štirih petinah oziroma 80 %. Slovenija je obdržala tudi izhod na odprto morje (preko t.i. koridorja, ki bi imel status mednarodnih voda), Hrvaška pa morsko mejo z Italijo, pripadli pa so ji tudi sporni zaselki na levem bregu Dragonje. Slovenski parlament je sporazum ratificiral, a ker ga hrvaški sabor ni, sporazum ni nikoli stopil v veljavo. Od takrat

⁶ Arbitražna komisija, sestavljena iz petih uglednih predsednikov ustavnih sodišč in ki jo je vodil predsednik ustavnega sodišča Republike Francije Robert Badinter. Imenovana je bila leta 1991 ob razpadu Jugoslavije in je sklenila, da vse zunanje meje, ki so bile prej državne meje SFRJ, ostanejo nespremenjene. Ostale meje med novonastalimi državami prav tako ostanejo nespremenjene, razen v primeru medsebojnega dogovora. Kunič 2007, dostopno na <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=09&ID=303> (21. junij 2007).

Hrvaška vztraja pri upoštevanju mednarodnega pomorskega prava, po katerem naj bi zaliv razdelili točno po sredini. Podlago za to so našli v 15. členu Konvencije Združenih narodov o pomorskem pravu (UNCLOS), ki je bila po dolgoletnih pogajanjih podpisana leta 1982 v Kingstonu na Jamajki. Ta predvideva razmejitev po sredinski črti, vendar dopušča izjeme zaradi zgodovinskih ali drugih posebnih okoliščin. Slovenska mednarodnopravna stroka trdi, da takšne okoliščine obstajajo, hrvaška pa, da jih ni.

Državi sta junija 2005 na Brionih podpisali izjavo o izogibanju incidentom - še en dokument v vrsti sporazumov, s katerimi se državi skušata izogniti morebitnim napetostim, dokler ne rešita vprašanja meje.

3. REPREZENTACIJA IN MEDIJSKI DISKURZ

V nalogi bom preučevala, kako so Hrvati reprezentirani v slovenskem tisku, zato je pomembno, da opredelim, kaj točno reprezentacija je. Reprezentacija povezuje pomen in jezik s kulturo. Je »ključni del procesa, v katerem člani iste kulture proizvajajo pomene in si jih izmenjujejo. Vključuje rabo jezika, znakov in podob, ki štejejo za stvari ali jih predstavljajo.« Z reprezentacijo in s pomočjo jezika ustvarjamo pomene konceptov, ki nam olajšajo razmišljanje in komunikacijo, saj nadomeščajo dejanske stvari. Ti pomeni konceptov so povezani med seboj in so organizirani v sistem reprezentacije (Hall 2004: 37).

Reprezentacija povezuje tri elemente: stvari, koncepte in znake (splošen strokoven izraz za besede, zvoke in podobe z določenim pomenom). V povezavi med koncepti in znaki se ustvarja pomen. Tako ustvarjamo povezave med svojim konceptualnim sistemom in dejanskimi stvarmi. Druga povezava poteka med našimi koncepti in vrsto znakov, ki so organizirani v jezik. Odnos med predmetom, konceptom in znakom je povsem arbitraren, to pomeni, da je prepuščen našemu svobodnemu odločanju. Sami lahko pomen tako močno utrdimo, da se nam čez čas zazdi naraven. To storimo s pomočjo kodov, ki določajo odnos med našim konceptualnim in jezikovnim sistemom, ter omogočajo bolj ali manj jasno sporazumevanje med govorcem in poslušalcem. Kode nezavedno ponotranjimo in tako lahko učinkovito komuniciramo znotraj kulture (Hall 2004: 40–42).

3.1 Jezik v reprezentacijah

Zelo pomemben, če že ne najpomembnejši del reprezentacij je jezik, saj je nepogrešljiv element v proizvajanju pomena in nam omogoča, da si ustvarimo skupen konceptualni zemljevid, ki ga lahko reprezentiramo in izmenjujemo. Hall definira jezik kot »kateri koli zvok, besedo, podobo ali predmet, ki funkcionira kot znak in ki je skupaj z drugimi znaki organiziran v neki sistem, ki lahko vsebuje in izraža pomen –'lingvistični' model« (Hall 2004: 40).

Švicarski lingvist Ferdinand de Saussure je v svojem semiotičnem pristopu k problemu reprezentacije oblikoval model jezika. Izhaja iz prepričanja, da je reprezentacija proizvodnja pomena, ki je odvisna od jezika. Jezik pa je sistem znakov, ki jih je Saussure razdelil na dva elementa: forma (dejanska beseda, podoba, fotografija...) in ideja oziroma koncept v naših mislih, s katero je ta forma povezana. Formo lahko imenujemo tudi označevalec, idejo pa

označenec (Culler 1980: 19). Tako kot Saussure tudi Hall trdi, da je povezava med označevalcem in označencem le arbitrarna in da nikakor ne more biti naravna. »Vsi pomeni so proizvedeni znotraj zgodovine in kulture«. Iz tega sledi, da en sam, nespremenljiv, univerzalen, 'pravi pomen' ne obstaja in posledično je jezik neizogibno nenatančen (Hall 2004: 52–53).

Saussurjeve začetke semiotike je nadaljeval Roland Barthes, ki je semiotični pristop prenesel na 'branje' popularne kulture. Opisno raven je imenoval denotacija, drugo raven pa konotacija, ki nosi neki dodatni pomen. Barthes (v Hall 2004: 56–60) opisuje dva postopka, v katerih se oblikuje reprezentacija. Najprej se označevalci in označenci združijo in tako ustvarijo znak s preprostim denotativnim pomenom. Nato sledi druga stopnja, ki jo Barthes imenuje raven mita, na kateri je to zaključeno sporočilo povezano z drugimi vrstami označencev. Tako na primer na prvi stopnji na fotografiji prepoznamo Triglav, na drugi stopnji pa ga lahko povežemo z ideološko temo nacionalizma.

Konstruktivistični pristop k teorijam reprezentacije pravi, da pomen zmeraj skonstruiramo sami z uporabo reprezentacijskih sistemov in je rezultat označevalske prakse (Hall 2004: 45–47). Tako je tudi z reprezentacijo narodnosti, organizirana in regulirana je preko različnih medijev in znotraj različnih diskurzov. Zato je eno pomembnejših vprašanj v preučevanju reprezentacij, kako ponotranjimo kode, kako pridemo do stopnje, ko se nam reprezentacije zdijo popolnoma naravne in samoumevne (Zei v Hall 2004: 34).

Na to vprašanje bom poskušala odgovoriti v nadaljevanju svoje naloge.

3.2 Medijski diskurz in konstruiranje pomena

France Vreg (2000: 60) trdi, da imajo množični mediji »funkcijo vzpostavljanja in artikuliranja javnosti, socializacijsko funkcijo, funkcijo javnega nadzora ter legitimacijsko funkcijo«. So mehanizem komunikacijskega delovanja države, političnih strank, interesnih skupin in parlamenta ter glavni instrument posredništva med omenjenimi institucijami in javnostjo. Po drugi strani pa tudi nadzirajo delovanje vse politične in ekonomske elite, od vlade, vladajočih in opozicijskih strank, do sindikatov in podjetnikov. Množični mediji danes izpodrivajo vlogo medsebojnih odnosov in skupinskega komuniciranja (Vreg 2000: 86). Oblikujejo lasten medijski diskurz, posegajo pa tudi na vsa področja, na katerih se pojavljajo različni diskurzi. Medijski diskurz ima predvsem informacijsko funkcijo. Tako profesionalni komunikatorji zbirajo informacije, jih oblikujejo v sporočila, ta nato predajo občinstvu in na ta način omogočijo razumevanje dogajanj v družbi in v svetu. Na medijski diskurz vplivajo

predvsem lastniki medijev, pa tudi nacionalne države, ki si medije lastijo v imenu državnega interesa (Vreg 2000: 60).

Stuart Hall meni, da moramo proces reprezentacije zaobjeti veliko širše od semiotičnega pristopa, če bi zares radi dojeli ustvarjanje pomena. Našo pozornost moramo z znakov preseliti na večje enote analize, na naracije, izjave, skupine podob, cele diskurze. Foucault se ravno zaradi tega ni ukvarjal le s proizvodnjo pomena, ampak celotne vednosti. To je počel prek nečesa, kar je bilo večje od jezika in kar je poimenoval diskurz. To so bile tako imenovane 'subjektivirajoče družbene vede', ki so v moderni kulturi pridobivale čedalje pomembnejšo vlogo in so jih pogosto šteli za diskurze, ki nam, podobno kot v prejšnjih časih religija, lahko ponudijo 'resnico' o vednosti (v Hall 2004: 63–64). Za Foucaulta je diskurz »skupina izjav, ki zagotavljajo jezik, s katerim govorimo – način reprezentacije vednosti o nečem – o določeni temi v določenem zgodovinskem trenutku...« (v Hall 2004: 65). Diskurz pa ni le jezik, ampak tudi prakse, saj vpliva na to, kako uresničujemo ideje v praksi in jih uporabljamo za uravnavanje vedenja drugih. Vedno je sestavljen iz dolge vrste tekstov in se pojavlja kot oblika vedenja na veliko različnih institucionalnih prizoriščih v družbi. V diskurzu je doseženo strinjanje, prenašajo se ideologije, učijo in naučijo se prakse, pomeni, vrednote in identitete (Fairclough 1995: 219). Foucault (v Hall 2004: 67) je verjel, da je diskurz nujno povezan z določenim zgodovinskim obdobjem, saj neka stvar v različnih obdobjih in kulturah nima vedno enakega pomena. Tako na primer v Evropi še pred stotimi leti pojem nacionalizma ni nosil iste teže, kot jo nosi danes, saj se je večina podložnikov počutila bolj povezana s kraljem kot s svojim narodom. Foucault je diskurz radikalno historiziral. To pomeni, da reprezentacije ne morejo obstajati zunaj specifičnih diskurzov.

Posebna vrsta diskurza je medijski diskurz, ki se proizvaja v medijskih tekstih. Lutharjeva (1998: 7) je mnenja, da je svet (so)konstruiran glede na medijske reprezentacije, ki so konstitutivne za dogodke. Njihov pomen se namreč oblikuje in utrdi šele v reprezentaciji. Glavno opravilo medijske kulture je konstruiranje pomena v družbi in kulturni teksti so pogajanje glede tega, kako bomo razumeli in nadzorovali svet (Luthar 1998: 139). Ideološke reprezentacije medijskih tekstov so naturalizirane, s čimer dobijo status 'zdrave pameti' (o tem več kasneje) in zato nanje ne gledamo več kot na ideologije. Kritična analiza diskurza pa ima namen denaturalizirati, kar je bilo naturalizirano (Fairclough 1995: 36–42). Le tako lahko namreč objektivno preučujemo medijske tekste.

3.3 Značilnosti novic

V praktičnem delu naloge se bom osredotočila na novice v slovenskem tisku. Novice so zanimive za raziskavo, ker jih mnogi razumejo kot objektivni odsev realnosti, zaradi tega imajo tudi velik vpliv na občinstvo. Kot pomembno izhodišče za mojo raziskavo, je treba razumeti, da mediji niso ogledalo realnosti, temveč le reprezentacija. Od tod tudi teze, da so novice kulturni in ne naravni artefakti. Novice ne obstajajo same po sebi, temveč so proizvedene, so produkt novinarske institucionalizirane rutine. Tudi Ericson, Baranek in Chan (v Hartley 2004: 182) menijo, da novinarji ponujajo le sodbo o realnosti, svojo različico dogodkov, ki jih vizualizirajo tako, kot menijo, da je prav. Mediji lahko o nekem poročanju ali objave vrednem dogodku poročajo v slogu kronike, lahko pa pripovedujejo zgodbe in takrat vsebina niti ni tako zelo važna, oblika naracije je za bralce veliko pomembnejša. Lutharjeva (1998: 143) je mnenja, da lahko odnos med bralci in tekstom »razumemo kot interakcijski kulturni artefakt, ki predstavlja vrsto družabnosti«.

V novicah pogosto prihaja do tako imenovanih profesionalnih prevar, pri katerih novinarji uporabljajo 'lažne besede'. Ericson, Baranek in Chan (v Hartley 2004: 184) trdijo, da je uporaba teh 'lažnih besed' (ko na primer nepojasnjeno bombno eksplozijo poimenujejo 'politični terorizem') nujna, da bi novinarji lahko zadevi podelili pomen in da bi dokazali, da je bilo tisto, kar je bilo vizualizirano, vredno pozornosti. Menijo, da profesionalne prevare niso ponarejanje dogodkov z namenom, da bi zapeljali javnost, temveč da bi ji pomagali »razumeti svet tako, da ga kot celoto osmislijo na strukturni ravni.« Hartley (2004: 186) sklene, da je novinarstvo popačeno, saj je »njegovo sklicevanje na resnico v nasprotju z njegovo zmožnostjo posredovanja resnice.« V medijih imamo tako vedno opravka z reprezentacijo dogodka in ne z dogodkom samim. Zato Lutharjeva (1998: 180) meni, da vprašanje, koliko se te reprezentacije približajo realnemu, sploh ni pomembno. Realnost je vedno produkt specifičnih protokolov unovičenja posameznega medija, torej je odvisna od predstave, ki jo ima neka medijska institucija o novinarski profesiji. Seveda pa je odvisna tudi od standardiziranih protokolov unovičenja, katerih posledica je podobnost poročanja med različnimi dnevniki o neki zadevi.

Van Dijk (1988: 177–179) navaja nekaj bolj praktičnih značilnosti novic. Meni, da ima novičarski diskurz poseben slovnični stil, za katerega je značilna uporaba neologizmov, močno naslanjanje k nominalizaciji (namesto uporabe glagolov), kompleksnost stavkov in vrstni red besed ali stavkov. Pogosto se uporablja pasivne strukture in brisanje oseb-povzročiteljev s tipičnih položajev osebkov, da bi prikrili negativna dejanja elit ali skupin z

močjo. Eden izmed najpomembnejših retoričnih vidikov novic je značilna uporaba številka za izražanje kredibilnosti in povečanje učinkovitosti. Slovanska izbira⁷ je odličen aspekt novičarskega diskurza, s katerim lahko pridejo na površje skrita mnenja in ideologije. Zato analiza diskurza vedno poteka vzporedno z jezikoslovjem. Toda besedila novic niso enostavno označena na ravni posameznih besed ali izoliranih stavkov, temveč imajo tudi strukture na višjih, bolj kompleksnih ali širših stopnjah in dimenzijah. Tako lahko na hiter in učinkovit način ponesejo ideje v svet. Schäffle je že v 19. stoletju ugotovil, da tisk ne sprejema idej, zato da bi jih obdržal, temveč jih želi kar najhitreje razširiti. Tako postaja »prevodni in razširjevalni kanal za tokove, ki tečejo sem in tja med vodilnimi elementi in vodenimi ali 'zavedenimi' množicami.« Schäffle primerja novinarstvo z živčnimi spleti, saj meni, da je oboje enako razvejano. Tako lahko novinarstvo na eni strani postane učinkovito sredstvo vplivanja na množice in povratnega delovanja duha množic na drugi. Po njegovem mnenju bi morali moč dnevnega tiska uporabljati vsi, ki želijo »narod podučiti ali nalagati, podžigati ali prestrašiti in na splošno usmeriti nazore, občutenja in voljo množic v določeno smer« (Schäffle 2001: 61–62).

Nenazadnje pa so novice tudi blago. Njihovo zbiranje in distribuiranje stane, poleg tega pa morajo ustvariti občinstvo, ki je primerne obsega in sestave, da ga bo mogoče prodati oglaševalcem. In če želijo novice ustvariti občinstvo, morajo biti popularne (Fiske 2004: 151).

3.4 Ustvarjanje konsenza in 'zdrav razum'

Novice ustvarjajo konsenz, to je »mnenje v družbeni skupini (javnosti ali celo družbi nasploh), ki je postalo skupno vsem članom, s tem, da ga vsi, ki so sodelovali pri njegovem oblikovanju, zaznavajo kot mnenje, ki je v največji možni meri sprejemljivo za vse, čeprav se vsi z njim tudi ne strinjajo (in zato ni soglasje)« (Splichal 1997: 191). Prav od stopnje konsenza je odvisno, kakšen vpliv bo imelo javno mnenje. Komuniciranje omogoča usklajevanje, nadzor in sodelovanje med posamezniki in skupinami in v tem procesu igra konsenz osrednjo vlogo. Po drugi strani pa je konsenz mogoče doseči le z izmenjavo informacij v komunikaciji. Torej sta konsenz in komunikacija medsebojno odvisna (Splichal 1997: 193). Po mnenju Coserja (v Splichal 1997: 194) pa se konsenz ne nanaša le na racionalno, temveč tudi na čustveno razsežnost miselnih procesov ali skupnih prepričanj, tako posamezniki na neki način 'čutijo skupaj'. In ta izraz je nadvse primeren v razumevanju nacionalizma, saj pripadnike istega naroda povezuje močna čustvena pripadnost. Pri tem velja

⁷ Na primer možnost poimenovanja: teroristi / borci za svobodo ali demonstranti / huligani.

omeniti tudi Festingerjevo teorijo kognitivne konsistence, ki pravi, da nekonsistenca ustvarja napetost in neugodje pri posameznikih, ki si jo zaradi tega želijo odpraviti ali zmanjšati. Tako se bo posameznik izpostavljajal virom informacij, za katere lahko pričakuje, da bodo prispevali h konsonanci. To pomeni, da bo raje začel razpravo z nekom, za katerega pričakuje, da se bo z njim strinjal. Ali pa bo prebral tisti prispevek v časopisu, ki sporoča informacije, ki so v skladu z njegovimi mnenji in prepričanji (v Splichal 1997: 207). Po Moscoviciju je ena od pomembnih funkcij konsenza, da se z njim zagotavlja samouresničevanje in utrjuje identiteta. Posameznik si vedno želi, da bi tudi drugi sprejeli njegova mnenja in da bi imel prav (v Splichal 1997: 196).

Ustvarjanje konsenza je osrednja ideološka praksa populističnega tiska. Gre za to, da poskuša doseči družbeno in kulturno enotnost oziroma soglasje med ljudmi, družbenimi skupinami in širšo družbo. Ta enotnost se v jeziku izraža z zaimkom 'mi' ali v besednih zvezah 'naš narod', 'naša država' itd. Za vse, ki ostanejo zunaj konsenza, se meni, da konsenz ogrožajo in so zato reprezentirani kot marginalni del družbe. Mediji velikokrat omenjajo ravno te skupine, saj na ta način poudarjajo osnovni konsenz v družbi. Tisk torej ustvarja iluzijo konsenza glede problemov, o katerih teče beseda, ali vsaj iluzijo konsenza glede osnovnih predpostavk njihovega reševanja. To početje pa temelji na uporabi 'zdravega razuma'. V medijskem javnem prostoru se predvsem popularni mediji nadvse trudijo, da bi definirali, kaj je razumljeno za 'zdrav razum'. Nekatere stvari predstavljajo kot 'logične' in tako se na primer zdi logično, da si skupnosti, ki govorijo svoj jezik, želijo tudi svojo državo (saj jezik še vedno razumemo kot najmočnejši temelj etnične identitete). Mediji neprestano vsiljujejo svoje poglede kot vire zdravorazumskega pogleda na družbo (Billig 1996:13–14).

Verodostojnost popularnega diskurza temelji na narativni strukturi. Z ozgodbenjem dajejo mediji dogodkom smisel. V okviru tega procesa pa se določajo osnovna nasprotja med dobrim in zlim, med našo in tujo kulturo. Vsak posamezni medij ima svoj specifični institucionaliziran govor, vendar lahko kljub temu naštejemo nekaj osnovnih strategij, ki učinkujejo tako, da ustvarijo iluzijo, kot da bi med državljani obstajal konsenz glede osnovnih predpostavk v družbi. Večinoma poskušajo mediji v pisanem medijskem besedilu imitirati govorne komunikacije, na televiziji pa neformalno, intimno konverzacijo. Pri tem se poslužujejo različnih sredstev (Luthar 1998: 150–170):

1. Grafična podoba časopisa (na primer uporaba različnih tipov črk),
2. Uporaba govornega jezika v pisanem mediju, kar daje vtis neformalne pogovornosti,

3. Besedni zaklad, ki ustvarja iluzijo neposredovanega dvogovora (na primer sleng, narečja, klišejski stavki, imenovanje (elitnih) oseb z lastnimi imeni, ljubkovalno ali s pomanjševalnicami, kar konotira neformalnost),
4. Sintaksa in morfologija (na primer kratki, nepopolni stavki v delu teksta),
5. Umeščanje besedila v čas in prostor (na primer »naši novinarji...«, »poklicali so nas...«),
6. Modalnost (odnos vsebine povedanega do resničnosti v pojmovanju govorečega) je v besedilih, ki sledijo ideologiji objektivnosti zmanjšana na najmanjšo možno mero (na primer »Zadeva bi se lahko razpletala v prid...«).

Na tem mestu pa lahko omenim tudi Fiskovo in Hartleyjevo teorijo 'ukleščanja' (Fiske 2004: 157–158). Fiske se je ukvarjal z raziskovanjem televizijskih poročil. Opozarja na veliko podobnost med fikcijskimi zgodbami in novicami. Slednje naj bi bile bližje realnosti in zaradi tega jih občinstvo tudi drugače bere kot fikcijo.⁸ Novice vzpostavljajo navidezno tesno vez z realnostjo s povednim naklonom, s katerim običajno reprezentiramo realnost, in tako poudarjajo objektivnost novičarskega diskurza. Na ta način izvajajo 'ukleščanje', to je »struktura poročanja, ki deluje, da bi potencialno odklonske in disruptivne dogodke uklestila nazaj v dominantni sistem«. Pri tem poročila ne izgubijo avtentičnosti in tako se zgodi, da se to, kar je bilo interpretirano, predstavi kot objektivno. Kljub temu pa Fiske (2004: 169) meni, da je realnost preveč mnogovrstna in kontradiktorna, da bi jo lahko docela obvladali. Disruptivnih sil tako ni nikoli mogoče popolnoma izločiti oziroma jih uklestiti v dominantni sistem. Novice torej nikakor niso ogledalo realnosti.

3.5 Analiza medijskega diskurza

Vsa zgoraj našeta sredstva osmišljanja dogodkov in ustvarjanja iluzije, da med državljani obstaja konsenz so hkrati tudi elementi, ki jih raziskovalci analizirajo pri preučevanju medijskega diskurza. Analiza diskurza je multidisciplinaren pristop k analizi rabe jezika in komunikacije v njenem družbeno-kulturnem kontekstu. Prvič se je pojavila v poznih 60-ih in na začetku 70-ih let prejšnjega stoletja in predstavlja natančno analizo različnih ravni ali dimenzij naravnega diskurza – to so vsakdanji pogovori, institucionalni dialogi, zgodbe, argumentacije, medijski diskurz (kot na primer novice, oglasi ali televizijski program) in še mnogi drugi žanri besedil ali komunikacijskih dogodkov. Analiza diskurza gre preko meja

⁸ Tako naj bi bila na primer smrt v fikcijski zgodbi veliko manj moteča za otroke kot smrt v poročilih.

stavkov, preučuje strukture diskurza kot celote in se ne ukvarja le s slovnico, analizo površinskih struktur in pomenov stavkov kot to počne jezikoslovje (Dijk 1991: 44–46). Po mnenju Rista Kuneliusa (v Luthar 1998: 182) sta za analizo novinarskega besedila dovolj dve dimenziji naracije: opaznost narativnega glasu in stopnja narativne odvisnosti oziroma neodvisnosti od vira izjavljanja. Najpogosteje je v sodobnem novinarskem diskurzu narativni glas neodvisen in transparenten, to pomeni, da je nad dogodki in osebami, ki jih opisuje in ga ni mogoče identificirati. To velja predvsem za novice o resnih in pomembnih dogodkih (»hard news«). Tudi van Dijk (1988: 176) je prepričan, da lahko diskurzivno prakso produkcije in sprejemanja novic analiziramo v dveh večjih komponentah, ki pa se razlikujeta od Kuneliusovih. To sta tekstualni in kontekstualni element. Prvi sistematično analizira različne strukture novičarskega diskurza na različnih stopnjah. Drugi pa analizira kognitivne in družbene dejavnike, razmere, omejitve ali posledice tekstualnih struktur in posredno njihovih ekonomskih, kulturnih in zgodovinskih vtisov. Bolj natančno opredeli metodo medijske analize Fairclough (1995: 97). Po njegovem mnenju analiza vključuje jezikovni opis besedila, interpretacijo odnosa med diskurzivnimi procesi in besedilom ter razlago odnosa diskurzivnih procesov in družbenih procesov. Pri analizi moramo biti pozorni na vse nivoje besedilne strukture in organizacije – fonološki, slovnični, besedni itd. Prav vsak nivo organizacije je pomemben za kritično in ideološko analizo (Fairclough 1995: 7).

Za analizo pomena naracije, meni Lutharjeva (1998: 193), je pomembno, kdo so osebe v zgodbah in kakšna so poimenovanja ali nominalne nalepke, ki označujejo posameznikov položaj. Preoblikovanje akterjev v socialne tipe je značilno za naracije. Osebe so tako umeščene v neke standardne skupine in to jih dela razumljive in znane. Taka stereotipizacija je učinkovita, ker se sklicuje na konsenz. Ustvarja občutek, kot da bi se vsi člani družbe spontano strinjali s koncepti o določenih socialnih skupinah.

Fowler (v Luthar 1998: 195) meni, da ima simbolična personalizacija ideološko kreativno funkcijo, funkcijo vzpostavljanja homocentrizma. Ta temelji na predpostavki osnovnega konsenza v družbi, kjer obstaja dualizem med 'nami' in 'njimi'. Zaradi tega prihaja do ukvarjanja z deželami, družbami in posamezniki, ki naj bi bili kot mi in ločevanja tistih, ki naj bi bili tuji in grozeči. Nikakor pa ne gre spregledati še enega elementa znotraj dualizma 'mi – oni', to je po mnenju J. Hartleyja (v Luthar 1998: 195) element prisotnosti in odsotnosti. Veliko lahko razberemo prav iz tistega, kar je v tekstu odsotno. Pogosto so to elementi, za katere menijo, da ogrožajo domačo kulturo.

V analizi medijskega diskurza je osrednjega pomena stopnja dramatizacije. Lutharjeva (1998: 196–199) meni, da ima melodrama »vlogo osrednje popularne poetike moderne družbe«.

Visoka stopnja melodramatizacije ozgodbenja je najbolj značilna za populistični diskurz. Značilnost melodrame v kakršnikoli obliki (medijski, gledališki, književni) je obstoj absolutnih moralnih sil in vrednot v svetu, ki so jasno razdeljene na dobre in zle. Melodramatska naracija torej deluje na principu moralizatorske funkcije, bralcem posreduje večne resnice o človeku in svetu. Moderni posameznik najbolje dojame pomen skozi lastno izkustvo, zato je za populistični diskurz značilna personalizacija karakternost izrazitih oseb brez psihološke kompleksnosti. Bistvo melodrame pa ostaja vedno enako – spopad med jasno določenimi nasprotji med dobrim in zlim.

Zavedati pa se moramo, da mediji niso le prenašalci že oblikovanih idej, temveč da te ideje tudi oblikujejo. Pri tem je pomemben splošni konceptualni okvir, na podlagi katerega novice upovedujejo in s tem interpretirajo določen dogodek. Lahko trdimo, da so popularne novice politične, saj dajejo določenim stališčem, interpretacijam in področjem realnosti prednost pred drugimi. Poleg tega pa znotraj komunikacije ustvarjajo stališča in interpretacije ter določene kulturne konstelacije vzpostavljajo kot naravne, druge pa postavljajo zunaj zdravorazumskega vrednostnega sistema. Novice nam torej ne lažejo in ne manipulirajo z nami, temveč le »kolonizirajo naš zdrav razum« (Luthar 1998: 233). Vsekakor pa so struktura naslovov, vodil, tematske organizacije, prisotnost pojasnjevalnih informacij o ozadju dogodka, stil in predvsem splošen izbor objave vrednih tem neposredno nadzorovane s strani družbenega konteksta odnosov moči. To pomeni, da bodo 'dejstva', ki jih sporočajo elite, prevladala nad 'dejstvi' drugih, nedominantnih skupin (Dijk 1991: 41).

3.6 Retorične strukture novičarskega diskurza

Ni dovolj, da bralec ali poslušalec popolnoma razume, kar smo povedali (semantično ali pragmatično). Zaželeno je namreč, da bi to tudi sprejel, da bi verjel naši izjavi, izvajal dejanja, za katera ga prosimo in izpolnjeval naše ukaze. Novice morajo formulirati pomene tako, da niso le razumljivi, ampak tudi sprejeti kot resnični ali vsaj kot možna resnica. To pomeni, da smo vključeni v proces prepričevanja, to pa ima zelo specifičen namen za novičarski diskurz. Novice sicer nimajo primarnega namena povečati prodajo dobrin ali storitev nekega podjetja, so pa ekonomsko gledano prav tako tržno blago, ki mora biti promovirano in prodajano. Ideološko novice implicitno promovirajo dominantna prepričanja in mnenja elitnih skupin v družbi. Uporaba retoričnih struktur pa je odvisna od ciljev in želenih učinkov komunikacije (Dijk 1988: 82–83). Retorika ima tudi neko podobo, način, kako formuliramo predloge ali argumente, in je ponavadi odvisna od vsebine. Podoba pomaga bolj organizirati tekstovno

informacijo, prav tako pomaga pri predstavi tekstovne informacije v spominu, zvišuje možnosti za priklic v spomin in uporabo ter vpliva na želeno prepričanje in spremembo mnenj.

Dijk (1988: 84) navaja nekaj standardnih strategij novičarskega diskurza za pospeševanje procesa prepričevanja. To so: 1. Poudarjanje dejanske narave dogodkov (neposredni opis dogodkov, uporaba dokazov prič in drugih zanesljivih virov, uporaba znakov, ki izražajo točnost, in neposrednih citatov iz virov); 2. Zgraditev močne odnosne strukture dejstev (omenjanje predhodnih dogodkov kot okoliščin ali vzrokov in opisovanje ali napovedovanje sledečih dogodkov kot možnih ali realnih posledic, vstavljanje dejstev v dobro poznane modele situacije, uporaba dobro poznanih scenarijev in konceptov, poskus nadaljne organizacije dejstev v dobro poznane specifične strukture); 3. Pridobitev informacije, ki ima tudi vedenjsko in čustveno dimenzijo (dejstva so bolj predstavljena in zapomljiva, če vključujejo ali vzbujajo močna čustva, resničnost dogodkov pa je poudarjena, če so citirana mnenja različnih ozadij ali ideologij). Za novičarski diskurz je enako pomembno, da izraža tudi predloge, ki so lahko skladno dodani že obstoječim modelom mišljenja o svetu, istočasno pa mora narediti te predloge zapomljive. Seveda to ne velja za vsakodnevne novice, ampak bolj za mnenja, komentarje, uvodnike in podobno.

Dandanes novinarji uporabljajo že oblikovane informacije (tiskovne konference, sporočila za javnost) in tako dobijo že kodirana sporočila, ki vsebujejo mnenja in poglede govorca. Dijk (1988: 115–118) meni, da je za vključitev osebnega ali institucionalnega mnenja v besedilo novic poleg selekcije (uporabi se le del sporočila za javnost) in sprememb pomembnosti izvirnega besedila najbolj učinkovito sredstvo sprememba stila. Retorična reformulacija dovoljuje novinarju narediti zgodbo bolj učinkovito z uporabo navedb, ki niso popolnoma enake dejstvom, pretiravanj, primerjav in sugestivnih metafor. Tako pride do nastanka novega teksta.

3.7 Novičarske vrednote

Retorične strukture novic nakazujejo tudi novičarske vrednote. V primerjavi s populističnim in 'kvalitetnim' novinarskim diskurzom je vloga novičarskih vrednot, kot meni Lutharjeva (1998: 186), v tem da nam delno razkrivajo 'javni glas' ali institucionalni diskurz konkretne novinarske institucije. Novičarski dejavnik namreč ni stvar individualne izbire novinarja, in ga ne moremo enačiti z osebnim stilom.

Po van Dijku (1988: 120–124) lahko razlikujemo različne tipe novičarskih vrednot. Najprej so tu tiste novičarske vrednote, ki so formulirane v ekonomskih pogledih produkcije novic v različnih tržnih sistemih in v k profitu usmerjenih organizacijah. Druga kategorija novičarskih vrednot pa je tesneje povezana z rutino zbiranja in organizacijsko proizvodnjo novic. Lahko trdimo, da novičarske vrednote odsevajo ekonomske, družbene in ideološke vrednote v diskurzivni reprodukciji družbe skozi medije. Ravno tako pa določajo tudi novost, nedavnost, domnevanje, skladnost, pomembnost, deviantnost in negativnost ter neposredno bližino. Novice naj bi bile torej razmeroma nove, zgodile pa naj bi se nedavno. Ker ocenjevanje novosti in nedavnosti zahteva znanje in prepričanje, morajo novinarji predpostavljati, da bralci morda niso brali ali pa so pozabili predhodno informacijo. Ta problem največkrat rešijo tako, da na hitro opišejo, kaj se je v zvezi z nekim dogodkom že pisalo.

Novice naj bi bile skladne z družbenimi normami, vrednotami in mnenji, saj je veliko lažje razumeti, sprejeti in nato integrirati novice, ki so skladne z mnenjem novinarjev in bralcev oziroma z ideološkim konsenzom v družbi ali kulturi. Novice pa seveda govorijo tudi o osebah, državah ali dejanjih, ki niso skladna z našim dominantnim mnenjem, toda take novice imajo manj možnosti, da bi se o njih poročalo. Razen če ne potrjujejo in krepijo naše negativne sheme o teh osebah ali državah in če je vidik opisa skladen s temi shemami. Vsekakor so preferirane tiste novice, ki so pomembne za bralce, čeprav primarno niso izbrane glede na pomembnost, saj obstaja veliko različnih skupin bralcev z različnimi interesi in pričakovanji. Pomembnost je ponavadi okategorizirana glede na največjo in najmočnejšo skupino.

Večina novic je o negativnih dogodkih kot na primer problemih, škandalih, konfliktih, kriminalu, vojnah ali katastrofah. Vsesplošen, če ne že kar univerzalen pojav je, da ljudi zanimajo negativne novice. Nekateri menijo, da je to zato, ker se tako psihično pripravljamo na vse, kar bi lahko šlo narobe, ali pa ker ljudje ob uvidenju, da gre drugim še slabše, pridejo do nekakšnega zadoščenja, poleg tega pa so tovrstne informacije tudi velik test splošnih norm in vrednot. Vendar zgodbe o problemih, konfliktih ali katastrofah potrebujejo srečne konce. V simulaciji možnega problema, vedno potrebujemo način rešitve problema in ponovno vzpostavitev ciljev, norm in vrednot, ki jih delimo v skupini ali kulturi. Popolnoma negativne novice, brez pozitivnih elementov bi težko prebavili.

Pomembna novičarska vrednota pa so tudi medijska sporočila o lokalnih zadevah. Ta so za bralce bolj razumljiva, saj temeljijo na bolj izpopolnjenih in uporabnih modelih. Te novice so pomembnejše, ker posredujejo informacije, ki jih potrebujemo za neposredne interakcije ali

druge kognitivne in družbene aktivnosti. Bližnji dogodki predstavljajo tudi boljše teme za vsakodnevno komunikacijo.

Po Hartleyju (2004: 181) pa je osnovna novičarska vrednota nered oziroma odklon od kakršnegakoli predvidenega stalnega stanja. Novinarji pri odkrivanju nereda uporabljajo različne metode, najpomembnejše pa je osvetljevanje oziroma razkritje dogodka. Ericson, Baranek in Chan (v Hartley 2004: 182) trdijo, da igrajo novinarji ključno vlogo v konstituiranju vizij reda, stabilnosti in sprememb, definirajo deviantnost in skrbijo za neprestano določanje primernih meril vedenja).

3.8 Razumevanje novic

Zadnji del poglavja bom namenila razumevanju novic. Le-to je izredno pomembno, saj novice navsezadnje niso namenjene same sebi, ampak občinstvu. Ljudje pa s svojo interpretacijo novicam dajejo pomen.

Mediji zagotavljajo že pripravljene modele, ki vsebujejo dejstva in mnenja. Te modele ljudje delno uporabljajo za oblikovanje mnenj, torej *kaj* si mislijo (na primer o meji na morju), toda pomembnejše je, da jih uporabljajo tudi pri oblikovanju načina, *kako* razmišljati (Dijk 1991: 244). Novice so vedno brane in razumljene v situacijah, ki vsebujejo družbene norme, vrednote, cilje in interese. Po van Dijk (1988: 141–148) razumevanje novic vključuje več pomembnih korakov. Prvi je zaznavanje in pozornost, ki se začne s prepoznavanjem časopisnega formata in postavitvijo prispevkov. Na vrhu strani so naslovi, ki predstavljajo oznake, ki zahtevajo pozornost in zaznavanje v procesu branja: bralci najprej preberejo naslov in šele nato preostanek prispevka. Obstajajo tudi razne strategije zaznavanja, ki določajo vrstni red pozornosti različnih delov strani časopisa, na primer od zgoraj navzdol in z leve proti desni.

Drugi korak je branje, ki pomeni specifično prostovoljno dejanje dekodiranja in interpretiranja danega besedila. Najprej preberemo naslov, nato sledi interpretacija in odločitev, ali bomo nadaljevali z branjem novice. Ta proces odločitve vključuje povezave z modeli in shemami, ki vsebujejo predhodno znanje, mnenja in interese za določeno temo. Prelistavanje časopisa je učinkovita strategija, sestavljena iz vrste takih delnih interpretacij besedil, ki so lahko zadovoljive za globalno predelavo novic. Na vsaki točki se lahko bralec odloči, da ga prispevek ne zanima več ali da ve dovolj (nima več časa, bi se moral posvetiti kakšni drugi informaciji ali situaciji...) in preneha z branjem. Veliko prispevkov je, ponavadi zaradi časovne omejitve, le delno prebranih.

Tretji korak je razumevanje besedila, ki se začne z branjem in interpretiranjem naslovov. Ob tem se oblikujejo nova mnenja o dogodku ali pa se aktivirajo že obstoječa mnenja. Naslovi predstavljajo makrostrukturne funkcije časopisa, ki nam med drugim sporočajo vrsto konteksta, identiteto in novičarske vrednote časopisa ter nam pomagajo pri odločitvi o nadaljevanju ali prenehanju z branjem. Da bi razumeli naslov, moramo analizirati njegovo slovnično strukturo. Predlogi in pomožni glagoli pogosto manjkajo, zato je podobno razumevanju telegramov. Sledi branje vodila in njegova interpretacija. Iz tega naj bi bralec izvedel najpomembnejše informacije prispevka.

Četrty korak se skriva v reprezentacijah. Glavni cilj predelovanja informacij je vzpostavitev situacijskega modela v epizodičnem spominu. Ta situacijski model je reprezentacija besedilne situacije in vsebuje splošne shematske kategorije kot so čas, lokacija, okoliščine, udeleženci, dejanja in dogodki. Razumevanje pogosto pomeni vzpostavitev in obnavljanje že obstoječih modelov, aktualno besedilo pa doda nove informacije v naš subjektivni situacijski model. Pomembno vlogo pri tem igrajo ideologije, ki predstavljajo nekakšno kognitivno ogrodje, naše splošne poglede na družbo. Ta ovrednotena ogrodja se lahko tudi spremenijo glede na konstrukcijo novih modelov. Nove informacije lahko bralce vodijo do ponovnih vrednotenj, najprej samo določenih mnenj, nato (če tudi nadaljne informacije vsebujejo to novo mnenje) bolj splošnih mnenj in končno celo splošnih stališč. Enkrat ko zgradimo sprejemljiv, relativno popoln in koherenten situacijski model, lahko rečemo, da je bil prispevek razumljen.

Peti in šesti korak procesa razumevanja novic sta oblikovanje, uporaba in obnavljanje situacijskih modelov ter uporaba in spremembe splošnega družbenega znanja in prepričanj.

Kako pa bralci dejansko razumejo novice? Na to temo je bilo narejenih veliko raziskav, čeprav večinoma le za televizijske novice. Kljub temu jih lahko apliciramo tudi na tisk. Ugotovljeno je bilo, da je priklic radijskih in televizijskih novic na splošno slab, vendar se izboljša ob ustreznem predznanju oziroma poznavanju tematike. Logično je, da se v tem primeru izboljša tudi razumevanje novic. Predstavitveni in besedilni dejavniki, ki povečajo priklic so primarnost, verbalni ali slikovni poudarek strukturnih dejavnikov (kot je prikaz vzroka in posledice), skladnost s splošnimi novičarskimi vrednotami in število vsebinskih značilnosti, ki izražajo te novičarske vrednote. Bralci si boljše zapomnijo makrostrukturne teme (teme naslovov in vodil) in tisto vrsto negativnih ali spektakularnih zgodb, ki imajo največ čustvene privlačnosti ali vsakodnevne pomembnosti. Ugotovili so, da le večkrat ponovljene in skladne informacije o določenih temah lahko vodijo k skromni spremembi ali konstrukciji trenutnih situacijskih modelov. Povzamemo lahko, da se le majhen delček gore

podatkov iz novic vcepi v naše možgane. Očitno torej branje časopisa primarno ne služi stalnemu obnavljanju našega znanja o svetu, temveč bolj neposrednim funkcijam, kot so zadovoljitev radovednosti o aktualnem dogajanju in dnevni konverzaciji o dogodkih (Dijk 1988: 158–173).

4. NACIONALIZMI IN NJIHOVA VLOGA V MEDIJIH

V nalogi združujem dva pomembna pojma, medije in nacionalizem oziroma kako mediji oblikujejo nacionalizme. V prejšnjem poglavju sem se tako poglobila v medije, medijski diskurz in njegovo analizo, sedaj pa bom poskušala osvetliti še drugi osnovni pojem naloge - nacionalizem. Da bi lahko dobro razumeli, kaj to sploh je, moramo natančno preučiti, kako se je nacionalizem izoblikoval in kako se je njegov pomen spreminjal skozi čas. Najprej pa moramo opredeliti pojem naroda, iz katerega nacionalizem izhaja.

4.1 Narod kot osnova za nacionalizem

Anthony Giddens (1991: 365) razume narod kot neko skupnost znotraj jasno razmejenega ozemlja, ki je podrejena enotni administraciji in vzajemno nadzorovana tako s strani notranjega državnega aparata kot s strani drugih držav. Prepričan je, da sta pojma narod in nacionalizem značilna za moderne države in da med njima obstaja pomembna zveza, saj brez nastanka narodov nacionalizem ne bi mogel obstajati (vsaj ne tak, kot ga poznamo danes).

Nekaj vplivnih avtorjev (Breuilly, Hobsbawm in Anderson) gleda na narode kot na zamišljene konstrukte, ki so zrasli v glavah nacionalistov in sploh elit, da bi zadovoljili svoje politične cilje, tj. legitimnost in razvidnost političnih argumentov. Popolnoma nasprotnega mnenja pa so t.i. primordialisti (Connor, Smith, van den Berghe), za katere so narodi realni in nekaj povsem naravnega (Rizman 1991: 20).

Benedict Anderson (1998: 14) predlaga naslednjo definicijo naroda v antropološkem duhu: »Narod je zamišljena politična skupnost – zamišljen je hkrati kot notranje omejen in kot suveren. Zamišljen je, ker pripadniki nikdar ne spoznajo vseh svojih sočlanov.« Kljub temu pa, meni Ernest Renan (v Anderson 1998: 15), imajo vsi posamezniki veliko skupnega. Tudi to, da so pozabili kar veliko reči. Nacionalnost je torej tudi umetnost skupnega pozabljanja.

Todorov (1991: 145) se strinja, da so narodi inovacija, ki je bila v Evropo vpeljana v moderni dobi. Hkrati pa so iznašli tudi veliko navidezno starih tradicij. Na ta način so narodi izgledali nekaj popolnoma naravnega in večnega. Seveda pa vsi narodi niso bili na novo izumljeni v 18. in 19. stoletju. Nekateri so obstajali že prej (Billig 1996: 25–26).

Ernest Gellner (v Anderson 1998: 15) meni, da »nacionalizem ni prebujenje narodov in njihove samozavesti: nacionalizem *izumlja* narode, kjer jih ni«. Trdi, da so vse skupnosti, ki so večje od prvotnih vaških skupnosti in preraščajo neposredni medčloveški stik, zamišljene.

Skupnosti moramo torej razlikovati po načinu, kako si same sebe predstavljajo, in ne po tem, ali so pristne ali lažne.

Narodi so izjemno navezani na svoje ozemlje in bi naredili vse, da ga ne bi izgubili. Gellner je celo izjavil, da je za narod izgubiti del ozemlja huje kot izgubiti uho, saj se v tem primeru izgubljeno uho vedno pokaže na glavi nekoga drugega (v Billig 1996: 75).

Za konec pa morda še natančnejša definicija Petra Altra (1991: 232–233), ki narod razume kot »družbeno skupino (s tem mislimo bodisi na ljudstvo v celoti ali samo na njegov del), ki se je na podlagi različno nastalih jezikovnih, zgodovinskih, kulturnih, religiozних ali političnih pogojev začela zavedati svoje nerazdružljivosti, enotnosti in posebnih interesov.« Dodaja še, ključni element definicije naroda, in sicer da ta družbena skupina zahteva pravico do politične samoodločbe ali pa jo je z nacionalno državo že realizirala. Iz tega lahko sklepamo, da sta narod in država tesno povezana, nista pa nujno medsebojno odvisna. Alter opozarja tudi na razliko med narodom in nacionalnostjo. Slednja označuje družbeno skupino, »ki se ima za etnično manjšino in ki zase ne terja nič drugega kot položaj avtonomne skupnosti. Ne gre ji za osvojitvev politične oblasti v državi, v kateri živi, temveč se bori za kulturno in politično avtonomijo v obstoječi državi.«

V nalogi bom med drugim analizirala tudi, kako je v slovenskem tisku predstavljen odnos slovenskega naroda do Hrvatov. Pomembno je, da vemo, da je slovenski narod na splošno reprezentiran, kot da je že stoletja sestavni del evropske zgodovine. Njegov nastanek državne službe in druge državotvorne institucije prek medijskih in drugih kulturnih reprezentacij povezujejo s časi preseljevanja Venetov in ustanovitvijo Karantanije.

Narod se torej uresničuje v procesu komuniciranja in je tako zmeraj posledica interpretacije. Pomemben del te komunikacije je nacionalistični diskurz, ki ohranja narode žive in je sestavljen iz različnih tradicij, simbolov in mitov (Pušnik 2003: 297–299).

4.2 Razvoj in definicije nacionalizma

V srednjem veku so imeli le malo predstave o teritorialnem narodu (narodu, ki temelji na ozemlju), do katerega bi jih vezala neka vez močnejša od življenja (Billig 1996: 21). Nacionalizem je takrat pomenil občutek lojalnosti do države (in s tem večinoma do kralja) in ne lojalnost narodu. G. de Bertier de Sauvigny (v Rizman 1991: 17) je ugotovil, da se je

pojem nacionalizma prvič pojavil v literaturi šele leta 1798.⁹ Nato pa se ga vse do leta 1830 ni kaj dosti uporabljalo. V leksikonih in enciklopedijah je dobil svoje mesto šele konec 20. in v začetku 21. stoletja. Bolj kritično in sistematično pa so se mu začeli posvečati v zadnjih štiridesetih letih.

Po sodbi nemškega zgodovinarja Friedricha Meineckeja (v Alter 1991: 221) je nacionalizem poleg socializma eden od dveh »glavnih miselnih tokov v 19. stoletju«. V smislu politične zavesti o pripadnosti skupni kulturi se je pojavil v 18. in 19. stoletju, to se pravi v času zatona absolutistične države in nastanka nacionalnih držav. Le-te so tradicionalne sorodstvene vezi razširile na veliko večjo družbeno skupino (Rizman 1991: 33). Iz Zahodne Evrope in Severne Amerike se je nato nacionalizem razširil še po ostalih delih Evrope in po celem svetu. V času druge svetovne vojne je pridobil močno negativno konotacijo, povezovati so ga začeli z netoleranco, nečlovečnostjo in nasiljem. Po drugi strani pa je istočasno nacionalizem vzbujal upe za svobodni in pravični družbeni red. To kaže na skrajna nasprotja in protislovja, ki jih nacionalizem nosi v sebi (Alter 1991: 222).

Razvoj nacionalizma je torej povezan z razvojem modernih družb. Z raziskovanjem teh se je ukvarjal Ernest Gellner (1991: 251–265). Ugotovil je, »da je moderna družba centralizirana, homogena in da ima vsaj določeno vrsto enakosti.« Vse to predstavlja ideal nacionalizma. Hkrati pa je moderna družba tudi izobražena, tehnično spretna, zaposlitveno gibljiva in zahteva ljudi, ki lahko komunicirajo v skupnem mediju na precej visoki ravni. Gellner trdi, da je potreba po homogenosti splošna in objektivna, nacionalizem pa je le posledica te težnje po homogenosti. Po drugi strani pa morajo biti moderne družbe in njeni posamezniki v vsakdanjem življenju izjemno prožni, da lahko neovirano prenašajo zapletena sporočila, ki povezujejo različne segmente prebivalstva in preprečujejo prevelike razlike med njimi. Moderni svet je tako pogojen z določeno stopnjo enakosti, po drugi strani pa je znotraj tudi razdrobljen.

Peter Alter (1991: 222) je mnenja, da so »nacionalisti ljudje, ki dajejo v svojem delovanju in razmišljanju nekritično prednost interesom enega naroda (običajno svojega) nad interesi drugih narodov.« Ne smemo pa nacionalizma zamenjati z rasizmom. Ta izhaja iz ideologije razreda (neomadeževana plemenitost aristokracij) in ne iz ideologije naroda. »Nacionalizem misli na način historičnih določenosti, rasizem pa sanja o večnih kontaminacijah, ki se prenašajo od nastanka sveta naprej skozi dolgo vrsto gnusnih paritev – zunaj zgodovine« (Anderson 1998: 166–167). Vendar je rasizem kljub temu na neki način povezan z

⁹ Peter Alter (1991: 223) pa navaja, da je pojem prvič uporabil Johann Gottfried Herder že leta 1774.

nacionalizmom oziroma natančneje s tako imenovanim etnicizmom. Mullard (v Dijk 1991: 26) trdi, da etnično pozicioniranje sebe in drugih temelji na isti hierarhiji kot pozicioniranje na podlagi rase. Poudarjanje kulture in kulturnih razlik je postala moderna (moralno sprejemljivejša) oblika rasnih razlikovanj zgodnjih zahodnih ideologij. Tako se je rasizem spremenil v etnicizem.

Smith je nacionalizem opisal kot »ideološko gibanje, ki si prizadeva za pridobitev ali ohranitev avtonomije, enotnosti in identitete obstoječega ali potencialnega naroda« (Rizman 1991: 31). Anthony Giddens (1991: 365) pa je na nacionalizem gledal predvsem kot na psihološki pojav in ga razumel kot »pripadnost posameznikov nizu simbolov in prepričanj s poudarjenimi skupnostnimi vezmi med člani političnega reda.« Po Antoninu Artaudu (v Todorov 1991: 145) obstajata dve vrsti nacionalizma, kulturni nacionalizem, ki potrjuje specifičnost nekega naroda in ga odlikuje, in na drugi strani državljanski nacionalizem, ki se v svoji sebični obliki pretvori v šovinizem in se kaže v carinskih spopadih in ekonomskih vojnah.

V dobi kapitalizma je tisk bralcem omogočil, da so si sami sebe lahko zamišljali kot pripadnike iste skupnosti z neznanci onkraj meja lokalne skupnosti in sorodstvene skupine (Vogrinc v Anderson 1998: 182). Tudi Hegel (v Anderson 1998: 45) je poudarjal pomembno vlogo časopisa. Zapisal je celo, da »časopis modernemu človeku nadomešča jutranjo molitev: dogaja se v tih zasebnosti, v brlogu bralčeve glave.« Ob branju časopisa se vsak zaveda, da se istega obreda hkrati z njim udeležuje še več tisoč (ali celo milijonov) ljudi, za katere ve, da obstajajo, a jih še zdaleč ne pozna. Tako si lahko bralec zamišlja vse ljudi, ki berejo enako izdajo časopisa in dobi občutek zamišljenega sveta.

Pomembno vlogo pri postavljanju temeljev nacionalne zavesti je imel tudi jezik. Anderson (1988: 52) meni, da je 'izbira' jezika zmeraj postopen, nezaveden, pragmatičen in celo naključju prepuščen proces. Tiskani jeziki so najprej ustvarili enotna polja izmenjave in komunikacije. Tako so se ljudje zbližali in so se lahko začeli zavedati množice ljudi, ki so govorili enak jezik kot oni sami. S tiskom je jezik pridobil tudi neko novo trdnost, kar je utrdilo tudi predstavo o narodu.

Povzamemo lahko, da je moderni narod nastal na osnovi nove oblike zamišljene skupnosti, ki je proizvod spleta kapitalizma, tehnologije tiska in različnosti človeških jezikov (Anderson 1998: 56).

Nikakor pa ne gre spregledati vloge, ki jo ima v nacionalizmu zgodovina oziroma njena interpretacija. Suzanne Citron (1991: 193) je prepričana, da ima »vsako razumevanje preteklosti svoj čas nastanka, navezuje se na neko kulturo, na neki sistem predstav, na neki

način dojemanja časa, prostora, izvora.« Meni, da bi bilo nujno potrebno, da bi se že od otroštva učili, da je zgodovina le pogled na preteklost in ne preteklost sama po sebi. Ugotavlja namreč, da je nacionalna zgodovina polna različnih interpretacij, ki predstavljajo pomemben način vzbujanja in ohranjanja določene stopnje nacionalizma pri ljudeh (Citron 1991: 214).

Norveški antropolog Fredrik Barth (v Armstrong 1991: 41–42) je predlagal družbeni interakcijski model etnične identitete, ki raziskuje dojemanje članov neke skupine preko razlikovanja od drugih skupin. Ta pristop kaže na to, da skupine same sebe ne definirajo z nanašanjem na lastne značilnosti, ampak z izključevanjem, torej s primerjanjem z drugimi. Do te ugotovitve je prišel tudi francoski lingvist Emile Benveniste (v Armstrong 1991: 43), ki je ugotovil, da je »vsako ime etničnega karakterja v antičnih časih razločevalo in vzpostavljalo opozicijo.« Tako so z imenom razlikovali sosednja ljudstva in potrjevali svojo superiornost.¹⁰ Pušnikova (2003: 300) je mnenja, da »označevalci slovenstva so tudi tisto, kar 'mi' nismo«.

Vrnimo se k Renanovi misli iz prejšnjega poglavja, ki govori, da je nacionalnost tudi umetnost skupnega pozabljanja. Osnova vsakega nacionalizma je odnos med tem, česa se spominjati in kaj pozabiti. Nacionalizem namreč predstavlja le eno interpretacijo zgodovine in pri tem izpostavlja za narod pomembna dejstva, ki si jih je treba zapomniti, in nepomembna (včasih celo nevarna), ki jih je bolje pozabiti. To je Foucault poimenoval »organiziranje vednosti«. Na ta način se ustvarja kolektivni spomin, ki je po mnenju Pušnikove »konstrukt komunikacijskega procesa ter poudarja simbole in rituale določene skupine.« Barthes pa pri tem vpeljuje idejo mita. Ta ima vedno osnove v zgodovini, ki jih nato reprezentira kot realnost, jih spremeni v nekaj povsem naravnega in večnega. »Mit poveže specifične interpretacije preteklosti, specifična dejanja in ideje s konceptom slovenskosti« (Pušnik 2003: 299–300).

Nacionalizem se torej pojavi, ko narod začuti željo po lastni državi in traja skozi ves proces oblikovanja države (na primer osamosvajanje Slovenije). Ko pa je država enkrat ustanovljena, ali nacionalizem kar na lepem izgine? Billig (1996: 44) meni, da ne. Po njegovem postane nacionalizem nekakšna presežna vrednost vsakdanjega življenja. Na tem mestu vpelje pojem vsakdanji nacionalizem, s katerim opisuje ideološke navade, običaje, ki omogočajo zahodnim narodom, da se reproducirajo, ohranjajo. Teh ideoloških navad se niti ne zavedajo več – na primer izobešena zastava, simboli, ki jih vsak dan srečujejo. Tako vsak državljani nosi s seboj nacionalno identiteto, ki pa je večino časa 'latentna'. Predrami se, ko pride do krize, ekstremne

¹⁰ Tak primer poimenovanja so na primer Barbari, ki so ime očitno dobili zaradi svojega »nerazumljivega brbljanja brbrbr«, kar bi lahko enačili z »blablaba«, ali pa na primer Nemci, nemi ljudje. Očitno je, da ta poimenovanja ljudstev izvirajo iz nepoznavanja tujega jezika (Armstrong 1991: 43).

situacije (Billig 1996: 6–7). Prav zaradi te latentnosti ga je pri sebi izredno težko prepoznati. Billig (1996: 15) meni, da lahko nacionalizem najdemo skoraj povsod, le 'tu' ne.

Za konec pa naj opišem še, kako deluje nacionalizem kot ideologija. Le-ta učinkuje neposredno na individualne in skupinske vrednostne sisteme (mnenja, preference in prepričanja, politična stališča in vedenje) (Vreg 2000: 62). Tako bi lahko rekli, da v razvoju nacionalistične ideologije ljudje dajejo večjo pomembnost vrednotam, kot so na primer vdanost svojemu narodu, ljubezen do domovine in solidarnost v skupini, manjšo pa na primer enakovrednosti različnih narodov. Po Eagletonu (v Billig 1996: 15) so ideologije vzorci prepričanj in praks, ki delajo obstoječe družbene ureditve 'naravne' ali neizogibne. Nacionalistična ideologija v Sloveniji tako na primer prikazuje, da je 'logično', 'naravno' ali 'zdravorazumsko', da mejna črta v Piranskem zalivu ne more potekati po sredini. Tako kot jezik so namreč tudi ideologije simbolni sistemi, ki jih proizvajajo javni diskurz in služijo specifičnim rekonstrukcijam realnosti (Hardt 2004: 16).

Več avtorjev (Chomsky; Golding, Murdock in Schlesinger; Herman in Chomsky) je prišlo do spoznanja, da so ideologije tudi zelo pomembne pri nadzorovanju ljudstva. Trdijo, da je pri tem najbolj učinkovito nadzorovati stališča skupine, še posebej pa njene ideologije. Zato menijo, da je pomembno, da moč elit sega tudi do nadzora dejavnikov simbolne produkcije, kot so mediji, ki igrajo pomembno vlogo v razvoju ideologije širše populacije (v Dijk 1991: 37).

4.3 Nacionalizem v medijih

V tem poglavju bom združila oba osnovna pojma naloge, povezala bom nacionalizem z mediji. Le-ti imajo bolj kot katerakoli oblika javne komunikacije in diskurza zmožnost prispevati elemente, ki določajo etnično situacijo. Poleg tega pa tudi razvijajo ali spreminjajo ideološke okvirje, s katerimi razumemo in nadzorujemo etnične dogodke in odnose. Prispevajo posebej izbrana 'dejstva' in preoblikovane preferenčne pomene in mnenja (Dijk 1991: 39).

Pušnikova (2001: 79) je mnenja, da medijski teksti ustvarjajo skupno zgodovino Slovencev. Čeprav se je naša uradna zgodovina načeloma začela šele z osamosvojitvijo leta 1991, nas mediji¹¹ 'učijo' drugače. Za prvo slovensko državo se tako šteje že Karantanija, čeprav realno

¹¹ Kot že omenjeno, ima poleg medijev pri tem zelo pomembno vlogo tudi zgodovina in njena interpretacija (na primer šolski učbeniki).

gledano Karantanci niso neposredni predniki današnjih Slovencev. S tem mediji ustvarjajo mit o slovenstvu, zgodbo o 'slovenskosti', nekakšno 'legendo', ki jo državljani poslušajo iz roda v rod in tako krepijo svojo nacionalno zavest. Na ta način dobi vse skupaj smisel, postane naravno, kot da je tako že od vekomaj. Medijski teksti pogosto izpostavljajo razlike v kulturi (posebne navade, običaji in kulturne prakse) in jih predstavljajo kot tiste posebne razlikovalne elemente, ki nas ločijo od ostalih narodov.

Pred osamosvojitvijo Slovenije medijski diskurz ni toliko razmejeval Slovencev od Hrvatov in prebivalcev ostalih republik Jugoslavije, čeprav so bili prepoznani kot svoj narod. Po osamosvojitvi pa so ti tako rekoč čez noč postali »naši južni sosedje« in »naši najhujši sovražniki«. »Medijski teksti so v času osamosvajanja Slovenije pospešeno promovirali pomene o 'njih', Srbih, Hrvatih itd. kot o različnih od 'nas'. Iz njih so zgradili 'naše' radikalne tujce in konstruirali nepremostljive razlike med 'nami' in 'njimi', kljub temu da smo bili prej desetletja združeni v enotni državi in razlike niso bile tako neprehodne« (Pušnik 2003: 304). Slovenski medijski diskurz je moral na novo vzpostaviti tradicijo slovenstva in to mu je uspelo tudi z uporabo in 'predelavo' starih tradicij.¹² Izbrati so morali na primer tudi novo zastavo in na spletni strani Državnega zbora Republike Slovenije so o njej zapisali takole:

Slovenska narodna zastava se je prvič uveljavila leta 1848, v času »narodnega preporoda«, ko so Slovenci določili slovenske barve na podlagi barv iz grba dežele Kranjske, le-ta je bila v tistem času »pojem in srce« Slovenstva za celoten slovenski prostor. Zastave v belo-modro-rdeči barvni kombinaciji (prvotno je imel kranjski grb iz leta 1463 namesto bele barve zlato barvo) so takrat spontano osvojile srca Slovencev in zavihrale po vsej deželi.¹³

Zgodovina zastave je zapisana na zelo čustven način, na to kažejo besedne zveze, kot so na primer »pojem in srce Slovenstva«, »osvojile srca« in »zavihrale po vsej državi«. Kot vidimo, je beseda srce omenjena kar dvakrat, kar kaže na ljubezen do lastne domovine. Zastave, ki so »zavihrale po vsej deželi« pa namigujejo tudi na ponos.

Izjemno pomembno vlogo povezovanja državljanov imajo tudi volitve. Pravzaprav so postale kot nekakšna tradicija, saj točno vemo, kdaj se bodo zgodile (kot na primer prazniki), poleg tega so pa še odlično medijsko pokrite. Na ta način jim je izredno težko ubežati. Volitve dajejo državljanom vtis sodelovanja v nacionalnih zadevah. Za tiste pa, ki jih politika ne

¹² Že prej omenjena Karantanija, Triglav, lipa, Knežji kamen na Gosposvetškem polju, kozolci itd.

¹³ Dostopno na <http://www.dz-rs.si/index.php?id=112> (16. junij 2007).

zanima, je vlogo povezovanja članov v zamišljeni naciji prevzel šport (Pušnik 1999: 801–802).

Naloga državotvorja je tudi povezati nacijo z njenim ozemljem. Kot pravi Pušnikova (1999: 805): »Prostor ni neposredno sporočilen, ampak mu je pomen šele pripisan«. Slovenci so tako povezani s 'kokošjo' oziroma 'matkurjo',¹⁴ na kateri živijo. Povezani so pa tudi s prav določenimi kraji, ki jih štejejo za še posebej slovenske, to so na primer Triglav, Logarska dolina (spomnimo se oglasa Slovenija, moja dežela, ki je bil tam posnet), Bled in nenazadnje tudi Piran in Piranski zaliv, o katerem bom v nadaljevanju konkretnije spregovorila. Te referenčne simbole nenehno predstavlja in krepi medijski diskurz (Pušnik 1999: 806).

Mediji uporabljajo posebne besede za označevanje Slovencev oziroma 'nas' na eni strani in pripadnike drugih narodov oziroma 'njih' na drugi strani. »Na ta način mediji konstantno gradijo prepreko med tema dvema skupinama, saj trdijo, da ni mogoče premagati razlik med njima« (Pušnik 2001: 80). Edini možen odnos, ki ga lahko dve taki skupini vzpostavita, je odnos sosednih držav. Medije moramo nujno razumeti kot ideološke konstrukte (Pušnik 2001: 83), saj se v nasprotnem primeru ne moremo upreti njihovim sporočilom in razumeti, na kakšen način ustvarjajo naše resničnosti. Poleg tega pa lažje razumemo, »kje se konča svoboda bralčeve interpretacije in kje se začne ideologija (in obratno)« (Pušnik 2001: 75).

Zaključimo lahko, da je medijski diskurz v bistvu državotvorni diskurz in da »mediji s svojimi reprezentacijami nenehno utrjujejo podobo Slovencev in potrjujejo naša izkustva, ki smo si jih pridobili že prej (šola, družina...)« (Pušnik 1999: 800). V ta proces je vpleten tudi močan emocionalni naboj, saj množico anonimnežev povezuje prav ljubezen do lastne domovine. Medijski teksti čustvenost še stopnjujejo in ljudem sporočajo, da je tako prav in da tako mora biti. Homogena slovenska kultura in slovenska identiteta, kot pravi Pušnikova (1999: 807), sta le ideološka konstrukta.

¹⁴ Nanašam se na obliko Slovenije na zemljevidu.

5. ANALIZA PRISPEVKOV O SLOVENSKO-HRVAŠKI MEJI NA MORJU V SLOVENSKIH TISKANIH MEDIJIH

V praktičnem delu bom analizirala 49 prispevkov, ki tako ali drugače govorijo o slovensko-hrvaški meji na morju. Zanimalo me bo, v kolikšni meri časopisi 'oskrbujejo' bralce z nacionalističnim diskurzom. S kritičnim branjem bom skušala pojasniti reprezentacijo Hrvaške in teoretične izsledke iz prvega dela naloge aplicirati na dognanja. Spraševala se bom, kakšno vlogo igrajo mediji v določanju, kaj občinstvo misli o družbeni in politični realnosti ter kakšno strukturno vlogo imajo mediji v reprodukciji dominantnih ideologij. Moja osnovna teza je, da tisk sodeluje v različnih oblikah reproduciranja nacionalizma.

5.1 Analitski postopek in opredelitev meril analize

Skušala bom ugotoviti, na kakšen način slovenski tiskani mediji predstavljajo Hrvate. Pri tem ne bom omenjala posameznih novinarjev, saj način pisanja odseva predvsem uredniško politiko določenega časopisa. Besedila bom najprej dekonstruirala, to pomeni, da jih bom razstavila na standardne komponente, nato pa bom ugotavljala lingvistično-ekspresivne oznake, ki nosijo določene pomene. Skušala bom ugotoviti, kateri načini razmišljanja o nekem dogodku so postavljeni v ospredje in kateri so izpuščeni, in preučiti posledice diskurza, ki jih številni elementi aktivirajo.

Preverjala bom:

1. Novinarski žanr prispevka,
2. Naslove prispevkov,
3. Reprezentacije Slovencev in Hrvatov ter morebitna vrednotenja, namigovanja, stigmatiziranja in posploševanja.

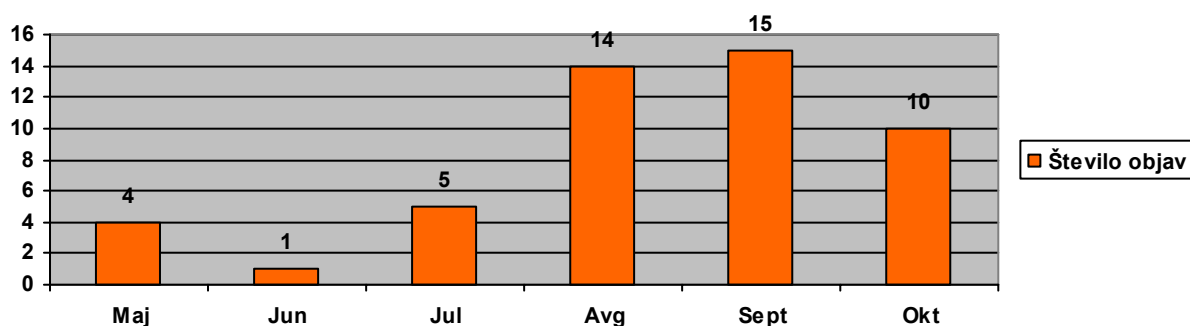
5.2 Vzorec analize

V arhivu sem zbrala 130 prispevkov na temo slovensko-hrvaške meje na morju in ribiških incidentov v Piranskem zalivu, ki so bili objavljeni v obdobju med 1. majem in 31. oktobrom 2004. Časovni okvir sem izbrala zaradi parlamentarnih volitev, ki so bile 3. oktobra 2004.

Navadno so pereči problemi pred volitvami še bolj izpostavljeni, saj si jih politiki izposojajo za komuniciranje svojih političnih načel in pridobivanje volivcev. Prav tako pa imajo volitve vlogo povezovanja državljanov in že same po sebi krepijo nacionalno zavest, saj jim dajejo vtis sodelovanja v nacionalnih zadevah. Ocenila sem, da bi bilo primerno obdobje za analizo prispevkov pet mesecev pred in mesec po volitvah. Izločila sem prispevke, ki se mi niso zdeli primerni za analizo. Tako sem najprej izločila vse prispevke iz hrvaškega tiska, saj sem se odločila, da bom analizirala le slovenske medije. Nato pa sem izločila še intervjuje in pisma bralcev, saj se mi ti dve zvrsti zdita preveč subjektivni. Ostalo mi je 79 prispevkov iz časopisov Delo, Sobotna priloga, Nedelo, Dnevnik, Večer, Slovenske novice in revij Več, Mag in Mladina. Zaradi velikih razlik med prispevki (v obliki, stilu, žanru in uredniški politiki časopisov) sem ugotovila, da bo posploševanje ugotovitev na vse prispevke izredno zahtevno oziroma praktično nemogoče. Tako sem se v analizi osredotočila le na 49 prispevkov časopisa Delo, ki je že 45 let osrednji slovenski dnevnik. Po podatkih iz leta 2007¹⁵ ima (takoj za Slovenskimi novicami) drugi največji doseg (9,6 %) in naklado 76.341 izvodov.¹⁶ Na svoji spletni strani med drugim omenjajo, da so najbolj kredibilen slovenski medij in da imajo najboljšo strukturo bralcev (Delo naj bi brali vsi mnenjski voditelji).

Po številu prispevkov prednjačita meseca avgust in september, ko je bilo objavljenih 14 in 15 prispevkov na temo meje v Piranskem zalivu (glej graf 5.2.1). To je skupaj 29 od 49 prispevkov, kar predstavlja 59 %. To potrjuje moja predvidevanja, da se je v medijih o problemu slovensko-hrvaške meje še posebej veliko pisalo tik pred parlamentarnimi volitvami 2004.

Graf 5.2.1: Število prispevkov v časopisu Delo po mesecih.

¹⁵ Nacionalna raziskava branosti 2007, dostopno na <http://www.nrb.info/podatki/> (7. januar 2008).

¹⁶ Več o tem dostopno na <http://oglasidelo.si/index.php?pub=delo> (7. januar 2008).

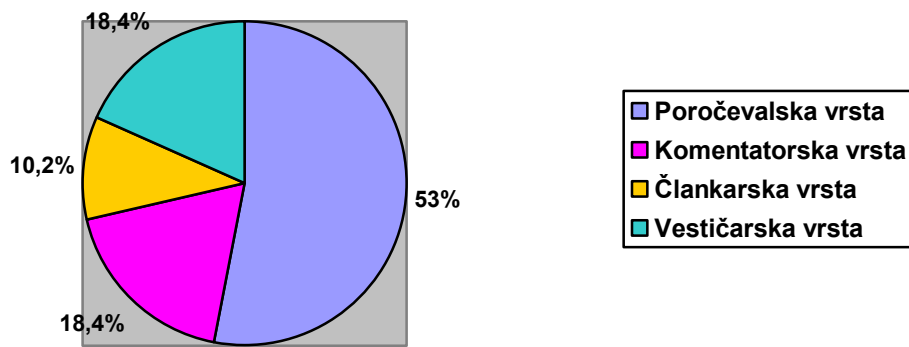
Zaradi nadaljne analize sem prispevke razvrstila glede na novinarske vrste oziroma žanre. Zanimalo me bo, ali določene vrste pogosteje od drugih vsebujejo nacionalistični diskurz. Za lažje razumevanje bom na kratko obnovila teorijo novinarskih vrst po Manci Košir (glej tabelo 5.2.1). Na splošno ločimo informativno in interpretativno zvrst novinarskih prispevkov. Pod informativno zvrst spadajo vestičarska, poročevalska, reportažna in pogovorna vrsta, pod interpretativno pa komentatorska, člankarska in portretna vrsta.

Tabela 5.2.1: Prikaz novinarskih vrst (Košir 1988).

INFORMATIVNA ZVRST	INTERPRETATIVNA ZVRST
1. VESTIČARSKA VRSTA - kratka vest - vest v nadaljevanju - razširjena vest - naznanilo	1. KOMENTATORSKA VRSTA - običajni komentar - glosa - uvodnik - kolumen
2. POROČEVALSKA VRSTA - običajno poročilo - nekrolog - komentatorsko poročilo - prikaz - reportersko poročilo	2. ČLANKARSKA VRSTA - informativni članek - članek z naslovne strani
3. REPORTAŽNA VRSTA - klasična reportaža - potopis - reporterska zgodba	3. PORTRETNA VRSTA - portret
4. POGOVORNA VRSTA - intervju - izjava - okrogla miza - anketa - dialogizirano poročilo	

Med prispevki, ki sem jih analizirala, prevladujejo tisti poročevalske vrste, teh je več kot polovica (glej graf 5.2.2). Sledita komentatorska in vestičarska vrsta vsaka z devetimi prispevki, kar predstavlja dobrih 18 %. Najmanj je prispevkov člankarske vrste (pet prispevkov).

Graf 5.2.2: Odstotek prispevkov glede na novinarsko vrsto, kateri pripadajo.

5.3 Teze

Moja glavna teza je, da se slovenski tisk pomembno vključuje v slovensko-hrvaške odnose in sodeluje v različnih oblikah reproduciranja nacionalizmov. Druga teza je, da tudi resen tisk sodeluje v reprodukciji nacionalizmov, kar je izredno problematično zaradi velike verodostojnosti, ki naj bi jo resni časopisi imeli. Poskušala bom dokazati tudi tezo, da se nacionalizem pogosteje manifestira v daljših prispevkih (članek, komentar) kot v krajših (vest, poročilo).

5.4 Analiza

Analize prispevkov se bom lotila v štirih korakih. Najprej bom analizirala naslove prispevkov, nato bom ugotavljala, kako so reprezentirani Hrvati. Preverjala bom tudi, ali je v prispevkih prisotna primerjava Slovencev s Hrvati. Za konec pa bom prispevke analizirala še glede na tematike, ki bi lahko reproducirale nacionalizme. Ker so prispevki objektivizirani in deskriptivni, je možna edino jezikoslovna analiza.

5.4.1 Analiza naslovov

Naslove in podnaslove bom analizirala, ker nemalokrat nosijo močna ideološka sporočila. So prva stvar, ki jo bralec časopisa prebere in se nato odloči, ali bo nadaljeval z branjem prispevka ali ne. Poleg tega pa informacije pridobljene iz naslova bralec kasneje uporabi pri razumevanju besedila prispevka in tako sestavi pomen prispevka v celoti (van Dijk 1991: 50). Van Dijk (1991) je naslove najprej analiziral kvantitativno, to je storil s štetjem najbolj

pogostih besed v naslovih. V mojem primeru sem ocenila, da štetje besed zaradi premajhnega vzorca ne pride v poštev. Tako sem se omejila le na kvalitativno analizo naslovov. Moj cilj je raziskati, s kakšnega ideološkega stališča so dogodki v novicah predstavljeni.

V analizi naslovov prispevkov sem ugotovila, da jih lahko razdelim v štiri skupine glede na načine podajanja pomenov oziroma strategijo označevanja: 1. incidenti v Piranskem zalivu kot vojna, 2. Hrvati kot glavni akterji in vir spora, 3. kontinuirano konfliktno delovanje Hrvatov in 4. Hrvati kot neciviliziran, balkanski narod. Veliko naslovov namiguje, da se incidenti v Piranskem zalivu približujejo vojnim razmeram. Taka sta na primer podnaslova in naslov: »V Piranskem zalivu spet nemirno« (Šuligoj in Žerjavič 2004), »Hrvaški nadzor Jadrana« (Žerjavič 2004g) in »Nadaljevanje slovensko-hrvaške vojne not?« (Žerjavič 2004e). S takimi naslovi pričarajo vzdušje boja za slovensko ozemlje, boja med dobrimi in slabimi, dajejo vtis, da je situacija zaostrena in nikakor ni nedolžna, ampak vsaj tako resna, kot je resna vojna. Piranski zaliv pa lahko bralce nezavedno asocira tudi na Perzijski zaliv in Zalivsko vojno.

Veliko naslovov izraža tudi močno nenaklonjenost Hrvatom in jih predstavlja kot glavne akterje in vir spora: »Hrvati sami premaknili sporni boji z roba školjčiča« (Šuligoj 2004c) in »Zagreb vznemiril Ljubljano« (Žerjavič 2004i) sta naslova, ki jasno kažeta na to, da so srž problema Hrvati, saj so oni tisti, ki izzivajo, se ne držijo dogovorov in tako ogrožajo Slovenijo. Naslovi predstavljajo Hrvate kot akterje, medtem ko so Slovenci predstavljeni kot pasivne žrtve. Na to jasno kaže podnaslov: »Minister Vajgl pričakuje, da bo hrvaška stran spravila pod kontrolo posameznike in organizacije, ki nam ustvarjajo neprijetnosti« (Šuligoj, C. R. in STA 2004) in naslov: »Vsiljevanje sredinske črte« (Žerjavič 2004h). Nekoliko manj jasno pa je to v primeru »Piranskemu ribiču ukradli 4,5 kilometra mreže« (Grča 2004a). V naslovu ni dobesedno omenjeno, kdo naj bi kradel, vendar je iz konteksta razumljivo, da za tem dejanjem nedvomno tičijo hrvaški ribiči.

Naslovi, kot sta »Hrvaški ribiči spet grozijo« (Žerjavič 2004c) in »Hrvati spet školjkarijo v ribolovnem rezervatu« (Šuligoj 2004č), namigujejo na to, da to počnejo kontinuirano in da ne bodo kar tako prenehali, če ne bomo nečesa ukrenili. Naslov »Kolikšna je slovenska krivda, da so odnosi s Hrvaško balkanski?« (Gjenero 2004a) z retoričnim vprašanjem implicitno namiguje, da Slovenci nismo krivi za slabe odnose s Hrvaško. Pomemben pa je še pridevnik balkanski, saj so balkanski odnosi v tem primeru mišljeni slabšalno in ker so zanje krivi Hrvati, jih posredno predstavi kot balkanski, neciviliziran narod. S tem ko Hrvaško pozicionira na Balkan, pa Slovence povzdigne na neko višjo, evropsko raven.

Seveda pa sem med prispevki našla tudi nekaj takih s potencialno nevtralnimi naslovi kot na primer: *»O meji naj odloča Haag«* (Žerjavič 2004f), *»V Zagreb poslani protestni noti«* (Žerjavič 2004i) in *»Zakaj Slovenija ni enotna glede meje s Hrvaško«* (Gjenero 2004c).

5.4.2 Reprezentacija Hrvatov preko treh osnovnih lastnosti

Na splošno sem iz analiziranih prispevkov ugotovila, da slovenski tisk na Hrvaško in Hrvate aplicira tri osnovne lastnosti: agresivnost, svojeglavost in balkanstvo.

»Če bo hrvaška policija nemočna, istrski ribiči ne bodo čakali križemrok, ampak bodo ukrepali in pripravili akcije« (Žerjavič 2004c) namiguje na agresivnost hrvaških ribičev, ki lahko vsak trenutek 'napadejo'. V prispevkih omenjajo tudi pretekle dogodke, ki kažejo na hrvaško agresijo:

Slovenski ribiči opažajo, da se pritisk hrvaških ribiških (in drugih) interesov iz leta v leto stopnjuje. Pred dvema letoma so sprožili skoraj pravo malo ribiško vojno v Piranskem zalivu, izsilili pogajanja in postopoma dosegli vse, kar so si zastavili. Majhne slovenske ribiče podijo čez sredinsko črto v Piranskem zalivu. Tisti, ki mečejo mreže čez polovico, tvegajo, da ostanejo brez mrež (Šuligoj 2004j).

V tem citatu lahko opazimo, da so hrvaški ribiči predstavljeni kot napadalci na nedolžne in 'nič hudega sluteče' Slovence, jasno je izraženo, kdo je začel 'vojno'. Ravno tako pa slovenski tisk namiguje, da so Hrvati tisti, ki izzivajo Slovence, da so se znašli v takem medsosedskem odnosu. Hkrati slovenski tisk Hrvatom pripisuje dobršno mero svojeglavosti, katere žrtev smo Slovenci: *»Posebej pomenljivo je, da so v torkovi noti Piranski zaliv spet poimenovali – Savudrijska vala. Na novo narejeno zemljepisno ime so si izmislili hrvaški skrajni desničarji in savudrijski ribiči. Po letu, dveh pa se je preselilo v besednjak hrvaške diplomacije in najvišjih funkcionarjev, tudi premiera Iva Sanaderja.«* (Žerjavič 2004c), *»Toda hrvaški mediji, diplomati in mednarodnopravni strokovnjaki 'pozabljajo', da isti člen konvencije v naslednjem stavku določa, da sredinska črta ne velja v primeru obstoja zgodovinskih ali kakšnih drugih posebnih okoliščin.«* (Žerjavič 2004h). Hrvati naj bi bili tudi izjemno premeteni, saj je *»na Hrvaškem (je) namreč postalo nekaj povsem običajnega, da iz vseh mednarodnih pogodb in obveznosti sprejemajo samo tisto, kar jim ustreza, nikakor pa ne tistega, kar bi bilo zanje tako ali drugače neugodno«* (Gjenero 2004a), *»To pomeni, da hrvaška policija na morju nadzira območje, ki ga v preteklosti ni, in da je tako s taktiko majhnih, vendar postopnih korakov že skoraj dokončno priposestvovala polovico zaliva.«*

(Šuligoj 2004g). Poleg tega pa z njimi ni mogoče komunicirati na normalni meddržavni ravni: »Ljubljana je sicer posvarila Zagreb, naj ne izziva, a vprašanje je, ali bo kaj koristilo« (Žerjavič 2004č). To je hkrati predstavljeno tudi kot del njihovega balkanstva v najslabšem pomenu besede in kot nasprotja slovenskemu evropejstvu.

5.4.3 'Balkanski' Hrvati, 'evropejski' Slovenci?

V prispevkih je prisotno tudi označevanje Hrvatov kot 'balkanskih': *Preimenovanje Piranskega zaliva v Savudrijsko valo, ki je po vsebini enako praksi balkanskih držav in paradržav med zadnjo vojno, ko so z novimi geografskimi nazivi à la Srbsko Sarajevo hoteli dokazati zgodovinsko pripadnost mest enemu narodu, najbolje ponazarja, da Zagrebu ni veliko mar za odzive Ljubljane*« (Žerjavič 2004k) ter naslova »Kolikšna je slovenska krivda, da so odnosi s Hrvaško balkanski?« (Gjenero 2004a) in »Vajgl in Grizold o neevropskem ravnanju Hrvaške« (Z. R. 2004b). Vzporedno z označevanjem Hrvatov pa poteka tudi označevanje slovenstva, in sicer s tistim, kar 'mi' nismo (Pušnik 2003: 300). Podobno je trdil tudi Barth (v Armstrong 1991: 41–42) in predlagal družbeni interakcijski model etnične identitete, ki raziskuje dojemanje članov neke skupine preko razlikovanja od drugih skupin. Slovenci so torej v nasprotju z 'balkanskimi' Hrvati predstavljeni kot 'evropejski' ter s tem večvredni, sposobnejši, miroljubnejši in bolj kultivirani.

5.4.4 Analiza tematik

Da bi lahko še natančneje dokazala svoje teze, bom poskušala številčno prikazati pojavnost različnih tematik, ki bi lahko pomembno vplivale na reproduciranje nacionalizmov. Ob tem se tako kot doslej naslanjam na van Dijkov pristop iz njegovega dela *Racism and the press* (1991).

V analiziranih prispevkih sem zasledila pet glavnih tematik: predstavljanje Hrvatov slabšalno, predstavljanje Hrvatov kot sovražnikov, povečevanje Slovencev, predstavljanje Slovencev kot nedolžnih žrtev in poudarjanje upravičenosti Slovencev do večine Piranskega zaliva. V prvo tematiko spada predstavljanje Hrvatov v negativni luči, na primer kot nesramne, agresivne ali 'balkanske'. V drugi tematiki so Hrvati predstavljeni kot grožnja ali kot možni (ali celo zelo verjetni) sovražniki. Tretja tematika govori o povečevanju Slovencev nad Hrvati, pri čemer gre predvsem za namigovanja, da so Slovenci bolj 'evropejski', mirni, kultivirani in sposobni. Poleg tega pa so Slovenci velikokrat predstavljeni tudi kot nedolžne

žrtve, ki se jim v primeru slovensko-hrvaške meje na morju godi velika krivica. To je zajeto v četrti tematiki. V zadnji pa je prisotno poudarjanje, da je Slovenija brez dvoma upravičena do večine Piranskega zaliva, pri tem se sklicujejo na zgodovino in različne zemljevide (za primere glej tabelo 5.4.4.2).

Pregled vseh prispevkov je pokazal, da jih 16, kar predstavlja 33 % vseh analiziranih prispevkov, ne vsebuje tematik, ki bi lahko pomembno vplivale na reproduciranje nacionalističnega diskurza. 33 primerov (67 %) te tematike vsebuje, od tega četrtnina v zelo veliki meri.

Tabela 5.4.4.2: Nekaj primerov tematik, ki bi lahko vplivale na reproduciranje nacionalizmov.

TEMATIKE	PRIMERI
1. HRVATI SLABŠALNO	»Toda hrvaški mediji, diplomati in mednarodnopravni strokovnjaki 'pozabljajo', da isti člen konvencije v naslednjem stavku določa, da sredinska črta ne velja v primeru obstoja zgodovinskih ali kakšnih drugih posebnih okoliščin.« (<i>Vsiljevanje sredinske črte</i> , Delo, 9. 8. 2004).
2. HRVATI KOT SOVRAŽNIKI	»Če bo hrvaška policija nemočna, istrski ribiči menda ne bodo čakali križemrok, ampak bodo ukrepali in pripravili akcije.« (<i>Hrvaški ribiči spet grozijo</i> , Delo, 5. 8. 2004).
3. POVELIČEVANJE SLOVENCEV	»Slovenija tvega, da jo bodo začeli spet obravnavati kot balkansko državo, ker se vpleta v spor v skladu z značilnim balkanskim scenarijem, incidenti pa kažejo na to, da je vprašanje razmejitve 'nujno'. Toda Sloveniji danes ne ustreza hitro odpiranje tega vprašanja. Tudi z neurejenimi mejnimi vprašanji je postala članica Unije...« (<i>Zakaj Slovenija ni enotna glede meje s Hrvaško</i> , Delo, 26. 8. 2004).
4. SLOVENCİ KOT NEDOLŽNE ŽRTVE	»Minister Vajgl pričakuje, da bo hrvaška stran spravila pod kontrolo posameznike in organizacije, ki nam ustvarjajo neprijetnosti.« (<i>Širitev školjčičišča ni v skladu z dogovori</i> , Delo, 10. 7. 2004).
5. UPRAVIČENOST SLOVENCEV DO VEČINE ZALIVA	»...nič več se ne govori o slovenskem pristopu k odprtim vodam Jadrana, temveč le še o meji v zalivu, katerega večina bi morala v vseh dosedanjih pogajalskih inačicah pripasti Sloveniji.« (<i>Umetno ustvarjeni problem v Piranskem zalivu prikriva resne mednarodne izzive</i> , Delo, 16. 9. 2004).

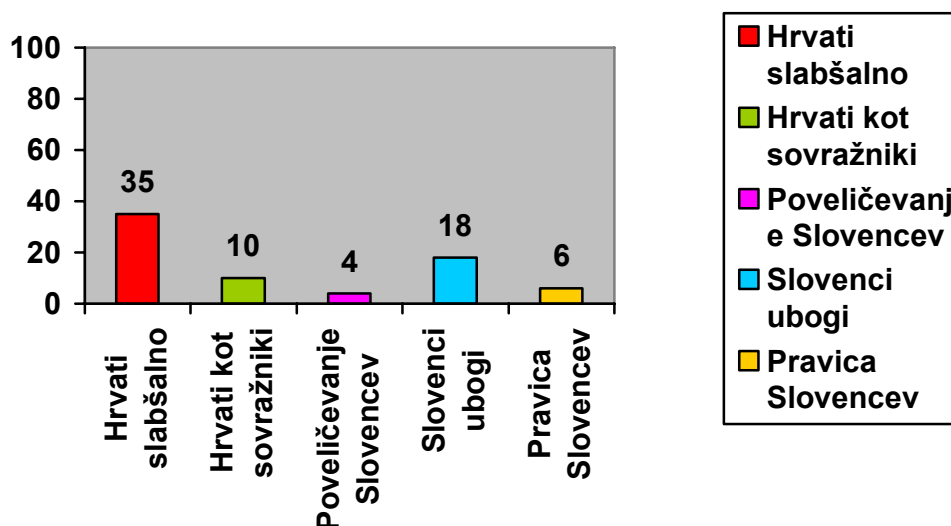
Analizirala sem, v kolikih prispevkih se določena tematika pojavi (glej tabelo in graf 5.4.4.3.). Na ta način sem dobila splošen pregled, v kolikšni meri se (hipotetično) v slovenskem tisku pojavlja reproduciranje nacionalizmov. Ugotovila sem, da se v največji meri pojavljajo tematike, ki predstavljajo Hrvate slabšalno, saj sem jih zasledila v dobri tretjini vseh

analiziranih prispevkov, to je v 17 primerih. Naslednja tematika, ki predstavlja Slovence kot nedolžne žrtve, se pojavi v 9 prispevkih, kar predstavlja 18 % vseh prispevkov. Takoj za njim so z 10 % tematike, ki predstavljajo Hrvate kot sovražnike, in sicer v 5 primerih. V nekoliko manjši meri se pojavljajo še tematike, ki poudarjajo upravičenost Slovencev do večine Piranskega zaliva, v treh primerih oziroma 6 % in tematike, ki povečujejo Slovence, v dveh primerih oziroma 4 %.

Tabela 5.4.4.3: Število pojavljanja določene tematike.

Tematike	1.	2.	3.	4.	5.
Št. prispevkov	17	5	2	9	3

Graf 5.4.4.3: Število pojavljanja določene tematike v odstotkih.

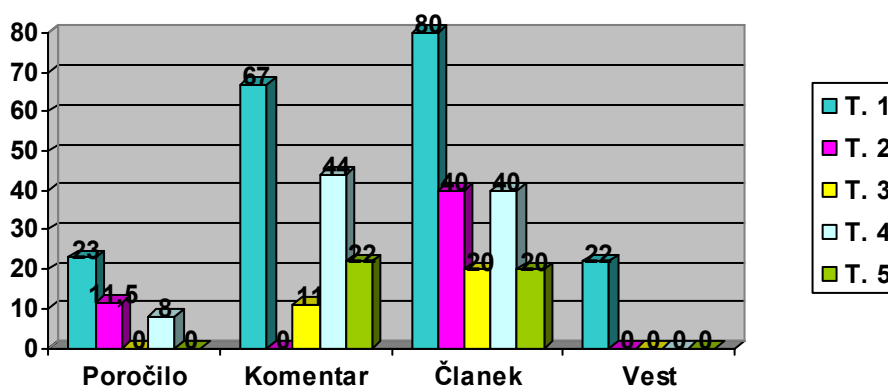
Nadalje sem analizirala še pojavnost določene tematike glede na novinarsko vrsto prispevka (glej tabelo in graf 5.4.4.4). Na splošno sem ugotovila največjo pojavnost vseh tematik, ki lahko pomembno vplivajo na reproduciranje nacionalizmov v prispevkih člankarske vrste, najmanjšo pojavnost pa v prispevkih vestičarske vrste. V prispevkih člankarske vrste se najpogosteje pojavljajo tematike, ki jih je tudi na splošno največ in ki predstavljajo Hrvate slabšalno (80 %). Takoj za njimi so še tematike, ki predstavljajo Hrvate kot sovražnike Slovencev in tiste, ki predstavljajo Slovence kot nedolžne žrtve (oboje 40 %). Tematike, ki predstavljajo Hrvate slabšalno, se pojavljajo še v 67 % prispevkov komentatorske vrste, v 23 % poročevalske vrste in v 22 % vestičarske vrste. Tematike o Hrvatih kot sovražnikih so

zastopane še v prispevkih poročevalske vrste, in sicer v 11,5 %. Tematike, ki povečujejo Slovence, so bile prisotne v 20 % prispevkov člankarske vrste in v 11 % prispevkov komentatorske vrste. Tematike o Slovencih kot nedolžnih žrtvah se v prispevkih komentatorske vrste pojavljajo nekoliko pogosteje kot v prispevkih člankarske vrste, v 44 %. V prispevkih komentatorske vrste jih najdemo v 8 %. Tematike, ki poudarjajo upravičenost Slovencev do večine Piranskega zaliva, pa so bile prisotne v 22 % prispevkov komentatorske vrste in v 20 % prispevkov člankarske vrste.

Tabela 5.4.4.4: Pojavnost določene tematike glede na novinarsko vrsto prispevka.

	Poročevalska vrsta	Komentatorska vrsta	Člankarska vrsta	Vestičarska vrsta
Skupaj prispevkov	26	9	5	9
T. 1	6	6	4	2
T. 2	3	-	2	-
T. 3	-	1	1	-
T. 4	2	4	2	-
T. 5	-	2	1	-

Graf 5.4.4.4: Pojavnost določene tematike glede na novinarsko vrsto prispevka v odstotkih.

5.5 Ugotovitve

Za začetek bom na kratko povzela, kako sem se lotila analize prispevkov. Najprej sem analizirala število objav prispevkov po mesecih in število objav glede na novinarsko vrsto prispevka. Sledila je analiza naslovov prispevkov, nato pa sem ugotavljala, da so Hrvati v

prispevkih reprezentirani preko treh osnovnih lastnosti, in sicer agresivnosti, svojeglavosti in balkanskosti, ter da je v prispevkih preko razlikovanja prisotno tudi označevanje slovenstva. Nazadnje sem številčno prikazala različne tematike, ki bi lahko pomembno vplivale na reproduciranje nacionalizmov in jih razdelila v pet skupin: 1. predstavljanje Hrvatov slabšalno, 2. predstavljanje Hrvatov kot sovražnikov, 3. povečevanje Slovencev, 4. predstavljanje Slovencev kot nedolžnih žrtev in 5. poudarjanje upravičenosti Slovencev do večine Piranskega zaliva.

Ugotovila sem, da je bilo med analiziranimi prispevki največ objavljenih avgusta in septembra 2004, kar potrjuje moja predvidevanja, da se je v tiskanih medijih o problemu slovensko-hrvaške meje še posebej veliko pisalo tik pred parlamentarnimi volitvami 2004 (bile so 3. oktobra). Politiki očitno pred volitvami potrebujejo določene teme, o katerih lahko govorijo v predvolilnih bojih ter na ta način predstavljajo svoja politična načela in pridobivajo volivce na svojo stran. Nekaj teh tem politiki načnejo sami, nato pa jim na pomoč priskočijo novinarji. Prispevki so bili najpogosteje poročevalske vrste. Pogovorno vrsto sem že na začetku izključila iz raziskave zaradi prevelike mere subjektivnosti, portretne in reportažne vrste pa med analiziranimi prispevki ni bilo zaslediti. Analiza naslovov je pokazala, da so ti precej ideološko 'obremenjeni' oziroma nosijo močno sporočilno vrednost. Ugotovila sem, da je tudi v resnem tisku, kot je Delo, zaslediti mnogo nacionalistično obarvanih naslovov. Razdelila sem jih v štiri skupine glede na načine podajanja pomenov oziroma strategijo označevanja: 1. incidenti v Piranskem zalivu kot vojna, 2. Hrvati kot glavni akterji in vir spora, 3. kontinuirano konfliktno delovanje Hrvatov in 4. Hrvati kot neciviliziran, balkanski narod. V prvo skupino sem uvrstila tiste naslove, ki so dogodke v Piranskem zalivu opisovali kot vojno dogajanje. Pri tem gre za tipično melodramatizacijo zgodb, ki je ponavadi značilna za populistični diskurz. Iz tega sklepam, da tudi časopisi, ki jih opisujemo kot 'resne', nenazadnje niso tako zelo resni in da se ravno tako kot populistični časopisi borijo za branost z enostavnimi zvijačami, v tem primeru z naslovi, ki zbujajo kar največ pozornosti. Tudi pri ostalih treh skupinah naslovov gre za elemente melodrame, saj uvajajo obstoj dobrega in zla. Na eno stran postavljajo 'zlobne' Hrvate, druga stran pa je v bistvu zamolčana, saj ni natančno opredeljeno, kdo je na drugi strani, vendar se kljub temu ve (oziroma se lahko razbere iz prispevka), da so na drugi strani 'dobri' Slovenci. Nevtralni naslovi so se pojavljali v manjši meri. V nadaljevanju sem prišla do ugotovitve, da so Hrvati v prispevkih nemalokrat predstavljeni zelo ekspresivno. Predstavljeni so kot agresivni, svojeglavi in 'balkanski'. Na to ne kažejo toliko neposredna poimenovanja kot posredna namigovanja, ki jih lahko razberemo iz posameznih (od)stavkov. Po drugi strani pa je v prispevkih prisotno tudi označevanje

slovenstva. Slovenci so predstavljeni kot nasprotje Hrvatov, so miroljubni, kultivirani, pridni, sposobni in na splošno 'evropejski'. Tako sem ugotovila, kdo so osebe v zgodbah in kakšna so poimenovanja ali nominalne nalepke, ki označujejo posameznikov položaj. Ugotovila sem, da so osebe stereotipizirane, kar jih dela razumljive in znane. Taka stereotipizacija je učinkovita, ker se sklicuje na konsenz in ustvarja občutek, kot da se vsi člani družbe spontano strinjajo s koncepti o določenih socialnih skupinah. Tudi v tem primeru se pojavlja melodramatizacija, saj prihaja do jasnega ločevanja med 'dobrimi' (Slovenci) in 'slabimi' (Hrvati). Nazadnje sem številčno prikazala različne tematike, ki bi lahko pomembno vplivale na reproduciranje nacionalizmov in jih razdelila v pet skupin. Ugotovila sem, da po številu vseh tematik (prisotne so v najmanj 4 % in največ 35 % prispevkov) močno vodijo prispevki člankarske vrste, takoj za njimi pa so prispevki komentatorske vrste. Prispevki vestičarske vrste pričakovano skorajda niso vsebovali nobene od tematik, saj so zelo objektivni, kratki in jedrnaty ter večinoma odgovarjajo na ključna vprašanja, kot so kdo, kje, kaj in zakaj. Največ vseh tematik vsebujeta člankarska in komentatorska vrsta. Edina razlika med njima je, da člankarska vrsta vsebuje precejšnjo mero (40 %) tematik, ki predstavljajo Hrvate kot sovražnike. To je izredno zanimivo, saj sem pričakovala, da bo v komentatorski zvrsti najti veliko več ekspresije in subjektivizma kot v člankarski, vendar je analiza pokazala drugače. V vseh prispevkih daleč najbolj izstopa prva tematika, predstavljanje Hrvatov slabšalno. To je tudi edina od petih izbranih tematik, ki sem jo zasledila v prispevkih vestičarske vrste. Odstotek pojavljanja te tematike se giblje med 22 % in 80 %, kar se mi zdi izredno zaskrbljujoče, saj Delo nastopa iz pozicije časopisa, ki je objektivni in pomemben v formiranju slovenske realnosti, in si zato ne bi smel dovoliti tako stereotipnih sodb. Problem predstavlja predvsem to, da bralci Delo berejo veliko manj kritično kot na primer druge, populistične časopise in tudi veliko bolj verjamejo temu, kar preberejo. Pozitivna ugotovitev pa je, da prispevki poročevalske vrste, ki sem jih zasledila v največji meri (53 %), vsebujejo razmeroma nizko stopnjo izbranih tematik. V povprečju sta bili v vseh prispevkih najmanj prisotni tematiki povečevanja Slovencev in poudarjanja upravičenosti Slovencev do večine Piranskega zaliva.

Na splošno lahko trdim, da je v analiziranih prispevkih prisotno veliko moraliziranja. Slovenske zahteve glede meje na morju so predstavljene kot 'logične' in 'naravne', hrvaške zahteve po sredinski liniji pa postavljajo zunaj zdravorazumskega vrednostnega sistema. Večina prispevkov se osredotoča na teme, kot so »Hrvati kot preteča nevarnost Sloveniji«, »potreba po zaščiti slovenskih ribičev«, »ohranjanje slovenske zavednosti«, »nevarnost pasivnega obnašanja politikov«. Namen razširjanja teh reprezentacij med Slovenci je

vzdrževanje in utrjevanje simbolike s konstruiranjem neposrednih, vzročnih povezav z zgodovino in tako opravičevati pripadnost Piranskega zaliva Sloveniji. Slovenski tisk prikazuje 'borbe' ribičev za vsak kvadratni meter morja in na ta način navezuje posameznika na ozemlje in ga spodbujajo pri identifikaciji z njim.

Na podlagi rezultatov analize lahko potrdim svojo glavno tezo, da se slovenski tisk pomembno vključuje v slovensko-hrvaške odnose in sodeluje v različnih oblikah reproduciranja nacionalizmov. Potrdim lahko tudi drugo tezo, ki pravi, da tudi resen tisk sodeluje v reprodukciji nacionalizmov. Zadnjo tezo, da se elementi reproduciranja nacionalizmov pogosteje pojavljajo v daljših prispevkih (kot na primer prispevki člankarske ali komentatorske vrste) kot v krajših (prispevki vestičarske ali poročevalske vrste), lahko v veliki večini potrdim. Zagotovo se elementi reproduciranja nacionalizmov v veliki meri pojavljajo v prispevkih člankarske vrste, nekoliko manj, a še vedno v precejšnji meri sem jih zasledila tudi v prispevkih komentatorske vrste. Pri krajših prispevkih lahko potrdim, da se reproduciranje nacionalizmov ne pojavlja v prispevkih vestičarske vrste, se pa zato v nekoliko večji meri pojavlja v prispevkih poročevalske vrste. Na splošno lahko vse zastavljene teze potrdim.

Kot najpomembnejšo ugotovitev lahko izpostavim dejstvo, da se morajo tudi resni časopisi (v mojem primeru Delo) zaradi želje po večji branosti, posluževati raznih prijemov, značilnih za populistične časopise. Med te prijeme spadata predvsem uporaba atraktivnih naslovov in melodramatizacija zgodb. Posledica tega pa je, da lahko časopisi, ki se kategorizirajo za resne, kljub temu da to povsem ne drži, veliko bolj vplivajo na bralce, saj jih ti dojemajo kot verodostojne vire informacij in jih zato berejo manj kritično kot populistične časopise.

Letos mineva že šestnajsto leto slovenske samostojnosti in hkrati šestnajsto leto nedorečenosti glede meja. Tako moja analiza pokriva le en fragment v tem dolgem obdobju. Predvolilni čas je ponavadi politično in medijsko zelo pestro obdobje in zaradi tega ne morem posploševati, da se podobni prispevki pojavljajo tudi drugače. Lahko bi rekli, da prispevki prikazujejo le en odsek diskurza o slovensko-hrvaški meji in ne reprezentirajo celotnega odnosa Slovencev do Hrvatov.

6. ZAKLJUČEK

Kovačič Peršin in Krofič v svojem delu *Od strpnosti k sožitju* pišeta, da hočejo ideologiji evropejstva v Evropi videti monolitno civilizacijo. Toda Evropa ostaja kljub integracijam skupnost mnogih različnosti: civilizacijskih, jezikovnih, etničnih, narodno kulturnih, religioznih idr. Fizične meje padajo, vendar tiste v glavah ljudi ostajajo, saj se, kot pravi Pušnikova, narod uresničuje v procesu komuniciranja in je tako zmeraj posledica interpretacije. Pomemben del te komunikacije je nacionalistični diskurz, ki ohranja narode žive in je sestavljen iz različnih tradicij, simbolov in mitov.

V diplomskem delu sem se osredotočila na reproduciranje nacionalizmov v slovenskih tiskanih medijih. Preko analize medijskega diskurza sem pojasnjevala reprezentacijo Hrvaške in odnos Slovencev do Hrvatov. Predstavila sem, kako mediji s pripisovanjem pomena osebam in dogodkom v realnosti sooblikujejo nacionalno identiteto in hkrati s tem ustvarjajo razlike med narodi. V uvodu postavljene teze sem preverila s kritično diskurzivno analizo prispevkov iz slovenskega tiska o slovensko-hrvaški meji na morju v obdobju med 31. majem in 31. oktobrom 2004. Prvo in hkrati glavno tezo, da se slovenski tisk pomembno vključuje v slovensko-hrvaške odnose in sodeluje v različnih oblikah reproduciranja nacionalizmov, sem na osnovi rezultatov analize v celoti potrdila. Ugotovila sem namreč, da so naslovi v analiziranih prispevkih izjemno ideološko 'obremenjeni', vsebina prispevkov pa vsebuje relativno visok delež elementov, ki reproducirajo nacionalizme. Ravno tako sem potrdila drugo tezo, ki pravi, da imajo v reprodukciji nacionalizmov tudi resnejši tiskani mediji veliko vlogo. Tezo, da se elementi reproduciranja nacionalizmov pogosteje pojavljajo v daljših prispevkih (kot so na primer prispevki člankarske ali komentatorske vrste) kot v krajših (prispevki vestičarske ali poročevalske vrste), lahko skoraj v celoti potrdim.

Pokazala sem torej, da imajo množični mediji velik vpliv pri oblikovanju kolektivnega spomina in nacionalne identitete. Medijske tekste dojemamo kot zelo verodostojna besedila in to jim daje moč sooblikovanja naše resničnosti. Medije moramo nujno razumeti kot ideološke konstrukte, saj se v nasprotnem primeru ne moremo upreti njihovim sporočilom. Glavno sporočilo diplomskega dela bi lahko torej oblikovala v poziv h kritičnemu branju novic in na ta način ločevanju med osebno interpretacijo in sporočano ideologijo.

7. VIRI

Alter, Peter (1991): Kaj je nacionalizem? V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 221–237. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Anderson, Benedict (1998): *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH - Zavod za založniško dejavnost.

Armstrong, John A. (1991): Pristop k nastanku narodov. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 39–50. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Billig, Michael (1996): *Banal nationalism*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Citron, Suzanne (1991): Nacionalni mit. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 191–220. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Bufon, Milan (1995): *Prostor, meje, ljudje*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.

Bufon, Milan (2001): *Osnove politične geografije 2*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Celar, Branko (2002): *Slovenija in njene meje*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola.

Culler, Jonathan (1980): *Sosir: osnivač moderne lingvistike*. Beograd: Beogradsko izdavačko-grafički zavod.

Delo.si (2008): *Struktura branosti*. Dostopno na <http://oglasidelo.si/index.php?pub=delo> (7. januar 2008).

Dijk, Teun Adrianus van (1988): *News as discourse*. Hillsdale (New Jersey), Hove, London: L.Erlbaum.

Dijk, Teun Adrianus van (1991): *Racism and the press*. London, New York: Routledge.

Državni zbor Republike Slovenije (2007): *Državni simboli*. Dostopno na <http://www.dz-rs.si/index.php?id=112> (16. januar 2007).

Fairclough, Norman (1995): *Critical discourse analysis*. London, New York: Longman.

Fiske, John (2004): Televizijska kultura: branja poročil, bralci poročil. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, 147–177. Ljubljana: Študentska založba.

Gellner, Ernest (1991): Nacionalizem. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 239–265. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Giddens, Anthony (1991): Nacionalna država, narod, nacionalizem. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 365–370. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Gjenero, Davor (2004a): Kolikšna je slovenska krivda, da so odnosi s Hrvaško balkanski? *Delo*, 7. 9., arhiv Dela.

Gjenero, Davor (2004b): Umetno ustvarjeni problem v Piranskem zalivu prikriva resne mednarodne izzive. *Delo*, 16. 9., arhiv Dela.

Gjenero, Davor (2004c): Zakaj Slovenija ni enotna glede meje s Hrvaško. *Delo*, 26. 8., arhiv Dela.

Grah, Matija (2004): Tudi v Avstriji o meji s Hrvaško. *Delo*, 9. 9., arhiv Dela.

Grča, Dušan (2004a): Piranskemu ribiču ukradli 4,5 kilometra mreže. *Delo*, 21. 7., arhiv Dela.

Grča, Dušan (2004b): V Piranskem zalivu včeraj mirno. *Delo*, 5. 8., arhiv Dela.

Hall, Stuart (2004): Delo reprezentacije. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, 34–95. Ljubljana: Študentska založba.

Hardt, Hanno (2004): Zgodovinski kontekst. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, 12–31. Ljubljana: Študentska založba.

Hartley, John (2004): Novinarstvo in vizualizacija resnice. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, 181–191. Ljubljana: Študentska založba.

Hrvaška povsem zavrnila slovenski očitek o školjčičišču (2004). *Delo*, 15. 7., arhiv Dela.

Kajzer, Rok (2004a): Krepitev mejne komisije in Fischerjev demanti. *Delo*, 28. 10., arhiv Dela.

Kajzer, Rok (2004b): Ob kavi o Sloveniji. *Delo*, 11. 10., arhiv Dela.

Kajzer, Rok (2004c): Šolta menda ni bila v Piranskem zalivu. *Delo*, 9. 10., arhiv Dela.

Kajzer, Rok in Boris Šuligoj (2004): Ribičem zaprli »Savudrijsko valo«. *Delo*, 30. 10., arhiv Dela.

Kante, Lojze (2004): Nauk londonskega memoranduma. *Delo*, 8. 10., arhiv Dela.

Knežević Hočevar, Duška (1996): Nekatere dileme oblikovanja konceptov meje in mejnosti. *Teorija in praksa* 33(1), 7–17.

Knežević Hočevar, Duška (1999): *Družbena razmejevanja v dolini zgornje Kolpe*. Ljubljana: Založba ZRC.

Konvencija Združenih narodov o pomorskem pravu, sprejeta na Jamajki 10. decembra 1982, stopila v veljavo 16. novembra 1994. Dostopno na http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (24. januar 2008).

Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kovačič Peršin, Peter in Robi Kroflič (2006): Od strpnosti k sožitju. V Peter Kovačič Peršin (ur.): *Evropa – strpnost ali sožitje*, 5–10. Ljubljana: Društvo 2000.

Kunič, Jožef (2007): *Slovensko-hrvaška meja*. Dostopno na <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=09&ID=303> (21. junij 2007).

Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Mašanović, Božo (2004): Spravljivo o ERC, o meji pa ne. *Delo*, 6. 9., arhiv Dela.

Ministrstvo za zunanje zadeve RS, Projektna skupina za mejo s Hrvaško (2006): *Bela knjiga o meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško*. Ljubljana: Delo – Tiskarna.

Nacionalna raziskava branosti (2007): *Aktualni valutni podatki leta 2007*. Dostopno na <http://www.nrb.info/podatki/> (7. januar 2008).

Pogljajen, Jože (2004): Škandalozni ukrepi, trdi opozicija. *Delo*, 16. 9., arhiv Dela.

Pušnik, Maruša (2001): Borderland Experience Is Muddier than Water: How People Negotiate Media Representations of National Borders. V *The bricolage of media studies / Graduate conference on media and culture, 10–12 Maj, Ljubljana*, 74–85. Ljubljana: Pristop.

Pušnik, Maruša (1999): Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36(5), 796–808.

Pušnik, Maruša (2003): Državotvorje, politike reprezentacije nacionalne mitologije: mediji in iznajdba slovenskosti. V *Raziskovalno delo podiplomski študentov v Sloveniji*, 296–307. Ljubljana: Društvo mladih raziskovalcev Slovenije – združenje podiplomskih študentov.

Dostopno na http://www.drustvo-dmrs.si/e_zbornik/Prispevki/32_Pusnik_Marusa.pdf (30. november 2006).

Rizman, Rudi (1991): Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 15–34. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Schäffle, Albert (2001): Javnost, publika, javno mnenje in dnevni tisk. V Slavko Splichal (ur.): *Komunikološka hrestomanija 1: začetki komunikologije v Evropi in ZDA*, 49–66. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Splichal, Slavko (1997): *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

STA (2004a): Aleksander Geržina: Hrvaška se ni držala dogovorov. *Delo*, 11. 8., arhiv Dela.

STA (2004b): Napotki policiji v Piranskem zalivu. *Delo*, 22. 10., arhiv Dela.

STA (2004c): Podaljšana veljavnost kodeksa obnašanja ribičev? *Delo*, 6. 8., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004a): Bodo poveljnike ribiških ladij prijavili sodniku za prekrške? *Delo*, 12. 8., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004b): Hrvaški ribiči lovijo s pomočjo policije. *Delo*, 10. 9., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004c): Hrvati sami premaknili sporni boji z roba školjčišča. *Delo*, 1. 6., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004č): Hrvati spet školjkarijo v ribolovnem rezervatu. *Delo*, 9. 7., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004d): Jorasova obvoznica v Evropo. *Delo*, 5. 5., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004e): Kdo je pravi gospodar v zalivu? *Delo*, 3. 9., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004f): Obvoznico so »zaprli« s cvetjem. *Delo*, 26. 5., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004g): Operetni incidenti. *Delo*, 11. 9., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004h): Policija bi se poslovila od Piranskega zaliva? *Delo*, 3. 9., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004i): Preprečili ribolov hrvaškemu ribiču. *Delo*, 9. 9., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004j): Ribiči v negotovosti. *Delo*, 31. 8., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004k): Še eno bližnje srečanje v Piranskem zalivu. *Delo*, 1. 10. arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004l): Škoda je že prevelika. *Delo*, 22. 10., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004m): V Zalivu gneča vsak dan večja. *Delo*, 7. 10., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris (2004n): Za mediacijo o meji. *Delo*, 14. 10., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris, C.R. in STA (2004): Širitev školjčičišča ni v skladu z dogovori. *Delo*, 10. 7., arhiv Dela.

Šuligoj, Boris in Peter Žerjavič (2004): Skoraj dve uri čakali na slovenske policiste. *Delo*, 4. 9., arhiv Dela.

Šumi, Irena (2000): *Kultura, etničnost, mejnost*. Ljubljana: Založba ZRC.

Todorov, Tzvetan (1991): Narod in nacionalizem. V Rudi Rizman (ur.): *Študije o etnonacionalizmu*, 145–164. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Z. R. (2004a): »Teritorialne pretenzije«. *Delo*, 26. 8., arhiv Dela.

Z. R. (2004b): Vajgl in Grizold o neevropskem ravnanju Hrvaške. *Delo*, 9. 10., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004a): Gašenje ognja z bencinom. *Delo*, 7. 9., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004b): Hrvaški ribiči pri Sanaderju. *Delo*, 10. 7., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004c): Hrvaški ribiči spet grozijo. *Delo*, 5. 8., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004č): Iskanje »rešitelja«. *Delo*, 9. 9., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004d): Jakovčič: »Slovensko podleganje skrajnežem«. *Delo*, 31. 8., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004e): Nadaljevanje slovensko-hrvaške vojne not? *Delo*, 4. 8., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004f): O meji naj odloča Haag. *Delo*, 29. 5., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004g): Topnjače do Umaga. *Delo*, 3. 9., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004h): Vsiljevanje sredinske črte. *Delo*, 9. 8., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004i): V Zagreb poslani protestni noti. *Delo*, 7. 8., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004j): Urejanje meje s Hrvaško dvostranska zadeva. *Delo*, 6. 5., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004k): Zalivska kriza diplomacije. *Delo*, 6. 8., arhiv Dela.

Žerjavič, Peter (2004l): Z noto nad noto. *Delo*, 7. 8., arhiv Dela.